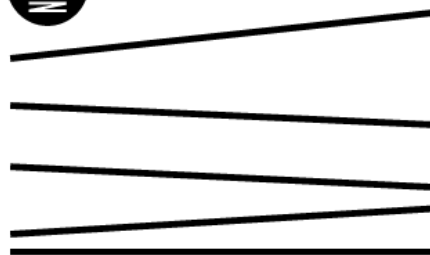

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Udgivet år og sted | Publication time and place:

Fysiske størrelse | Physical extent:

Nielsen, Rasmus.; belyste af R. Nielsen.

Dr. H. Martensens dogmatiske Oplysninger

København : C. A. Reitzel, 1850

75 s.

DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

Dr. H. Martensens

Dogmatiske Ophsninger

belyste

af

Prof. R. Nielsen.

Kiøbenhavn.

Hos Universitetsboghandler C. M. Reitzel.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

3, - 55, - 8°

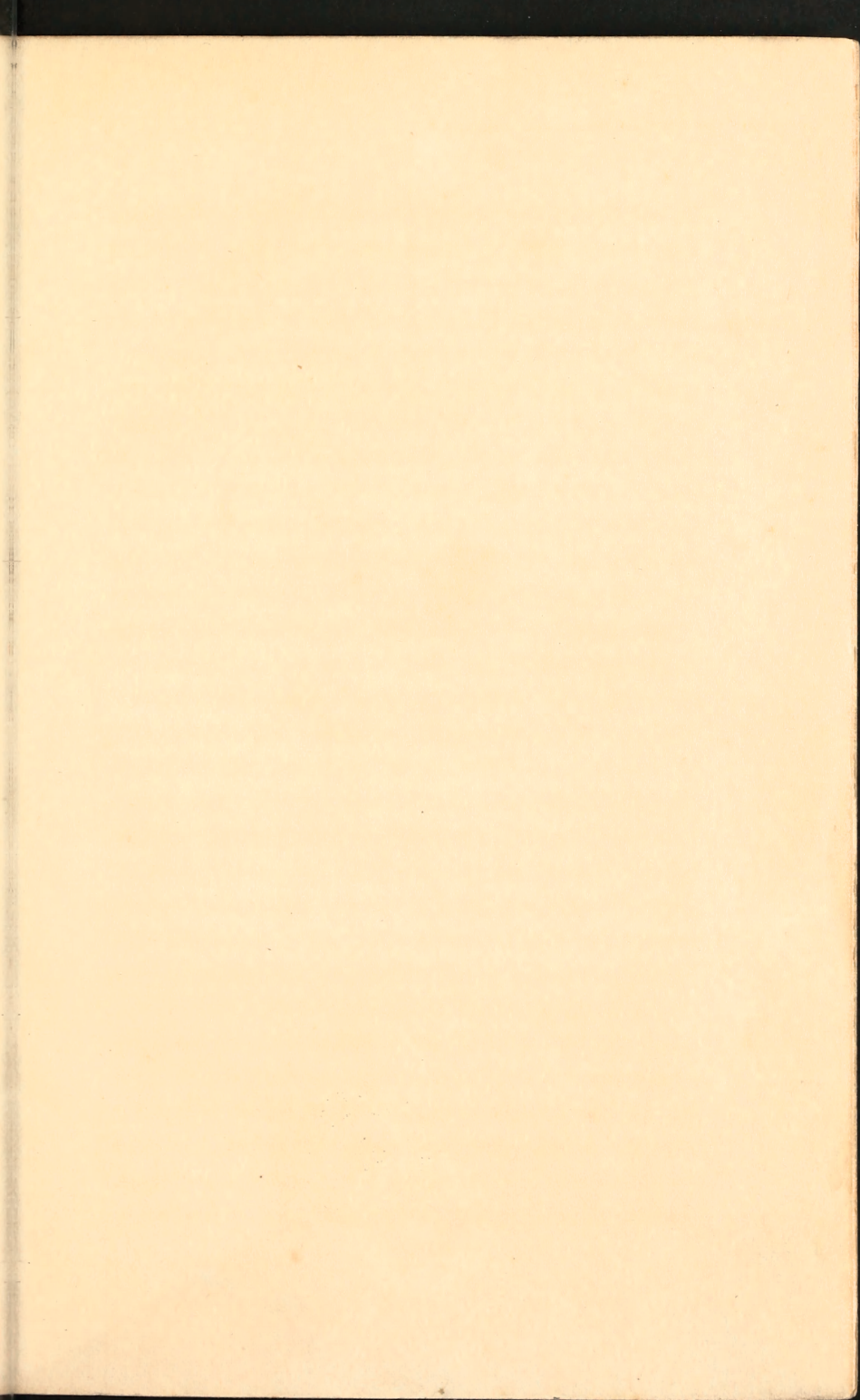
DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 3 8°

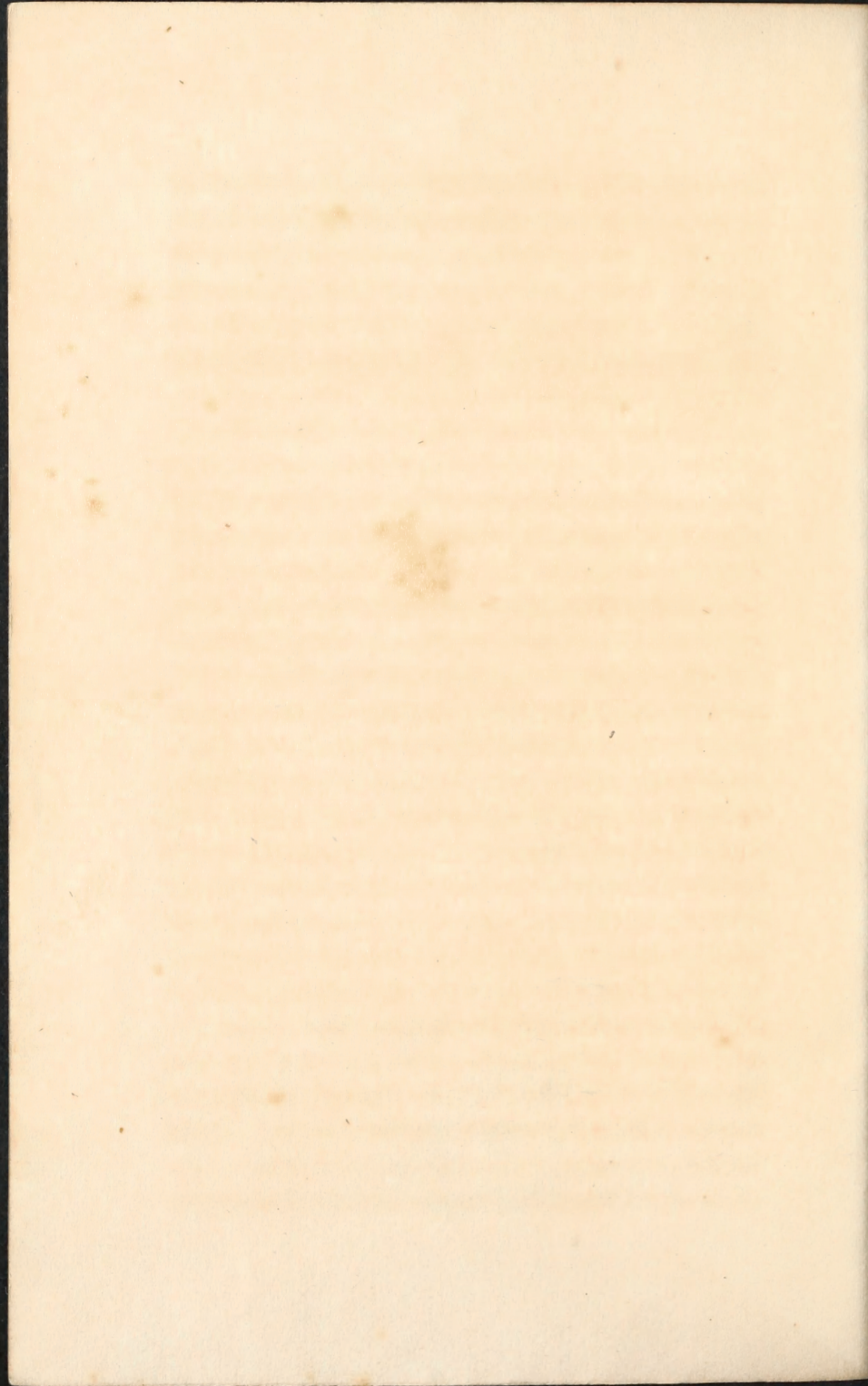

1 1 03 0 8 00906 2

+Rex

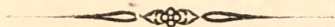
Dr. H. Martensens

Dogmatistē Dphsninger

belyste

af

Prof. R. Nielsen.

Risbenvavn.

Hos Universitetsboghandler C. A. Reigel.

Trykt hos Kgl. Hofbogtrykker Bianco Luno.

3,- 55,- 8°

„I dit Lys skulde vi see Lys!“

En dogmatisk Dylshening.

Min „undersøgende Anmeldelse“ har altsaa gjort sin Virkning; Dr. Martensen, der i Forordet til sin Dogmatik lod til at ville affærdige visse Punkter paa en temmelig tvetydig og flygtig Maade, har altsaa dog omsider indseet Nødvendigheden af at erklære sig med lidt større Bestemthed, og har da nu ogsaa i sine „dogmatiske Dplysninger“ oplyst os Udskilligt, som uden den „undersøgende Anmeldelse“ vistnok var forblevet uoplyst.

At disse med „saamegen Klarhed“ affattede Dplysninger maae have vaakt Sensation i den theologiske Læseverden og aabnet Manges Øine, tør jeg saameget mindre betvivle, som ogsaa jeg afnødes den Bekendelse, at „Klarheden“ i disse dogmatiske Dplysninger langt overgaaer, hvad jeg i saa Henseende havde ventet. Kan altsaa Dr. M. for sit Bedkommende være tilfreds med sine Dplysninger, da er jeg efter Omstændighederne i Sandhed ogsaa tilfreds; ja denne min Tilfredshed har netop bevirket, at en forholdsvis lang Tid allerede er hengaaet, inden jeg igjen kunde beqvemme mig til at afbryde min Ro, og tage fat paa Sagen.

• Hvad der da især maa fremhæves som umiskjendeligt

Fortrin ved de „dogmatiske Dplysninger“, er den uindtagelige Position, hvori Dr. M. her stiller sig til „Kritiken“, og den siensynlige Overlegenhed, hvormed han hævder sit dogmatiske $\pi\omicron\upsilon\ \sigma\tau\omega$ ligeoverfor sine asfmægtige „Recensenter.“

Her kan da naturligviis ikke være Tanke om, at Dr. M. skulde være bragt i nogenstomhelst Forlegenhed eller have endog en eneste Indrømmelse at gjøre sine Modstandere. Tværtimod, med hans dogmatiske Speculation er Alt i sin bedste Orden: Dogmatiken, dens Udførelse, dens Indledning, dens Forord, Alt er her saa sikkert, saa begrundet, saa sammenhængende, at Den, der nu ikke kan see, at „Kritikens“ Indsigelser ere ligesaa ubesøiede, som Dr. M's Recensenter incompetente, maa mangle al „Evne til umiddelbar og levende Ideeanstuelse.“

Man har nu rigtignok meent, at en Kritik over Dr. M's videnskabelige Behandling af de christelige Dogmer virkelig var kommen i Gang; men, om det nu ligger i Mangel paa „Evne til umiddelbar og levende Ideeanstuelse“, ifølge de dogmatiske Dplysninger, er det en reen Indbildning; Kritiken er endnu ikke begyndt. „Jeg kan“ — siger Dr. M. (S. 7) — kun tillægge hele denne Kritik en blot foreløbig Charakter, ja maa finde, at Kritiken over min Dogmatik, saafremt en saadan overhovedet turde forventes, endnu ikke kan siges at være begyndt.“...

Man har endvidere meent, at der i Mag. Kierregaards mange Skrifter, og navnlig i Pseudonymen „Johannes Climacus“, var Udskilligt, som vel turde komme i Betragtning, naar det gjaldt om at vurdere en Dogmatiker, som, efter at have slaaet betydeligt af i Speculationen, dog ikke har kunnet bekvemme sig til at opgive Speculationen; men —

det maa vist ligge i Mangel paa „Evne til umiddelbar og levende Ideeanstuelse“ — ogsaa dette er, ifølge de dogmatistiske Oplysninger, en reen Bildfarelse. Dr. M. har (S. 13) aldeles ingen Brug for de „Læresætninger“, man som Uddrag af Pseudonymen har villet meddele ham, efterdi han paa disse „maa anvende det gamle Ord, at det Sande deri ikke er Nytt, og det Nye ikke Sandt.“

Man har endelig meent, at den evangeliske Opfattelse af Troen, som det for den naturlige Forstand uigjennemtrængelige Paradox, maatte, efter Alt hvad den nyere Tid har oplyst om Ueensartetheden af Tro og Viden, naar Begrebet skjærpedes, dog sætte den speculerende Dogmatiker i nogen Forlegenbed; men — ogsaa dette maa vist hidrøre fra Mangel paa „Evne til umiddelbar og levende Ideeanstuelse — ogsaa dette er, ifølge de dogmatistiske Oplysninger, en reen Bildfarelse. Knuden stikker i, at man har forsømt at oversætte Ordet Paradox i Modersmaalet. Dr. M., der „i Almindelighed pleier, naar en vanskelig Skoleterminologie foreligger ham, at opsoge det tilsvarende Udtryk i Modersmaalet“, har da ogsaa, ved at give adskillige ret passende Oversættelser af dette vanskelige Ord, med sædvanlig Grundighed udfundet, at „Paradoxet“, naar man blot søger de tilsvarende Udtryk i Modersmaalet, aldeles Intet udsiger, som jo meget vel lader sig forene med — „den dogmatistiske Speculation.“

Se nu Recensenternes kritiske Indvendinger virkelig saa intetfjædende, som sees kan i de dogmatistiske Oplysninger, saa kan man da heller ikke være uenig om, hvorledes de Personer, der have kunnet fremsætte slige Indvendinger, maae blive at behandle. Ogsaa dette har Dr. M. forstaaet.

Istedetfor de sædvanlige Omskrivninger, hvorved man ellers i den litterære Polemik søger at blotte sin Modstander uden dog at krænke ham moralsk, betjener Dr. M. sig her med Alvor og Myndighed af den „ligefremme Meddelelse“, og lader uden Omsvøb det ærede Publicum vide, hvad hans Modstandere ere for Folk.

Den Ene af disse Modstandere, nemlig Mag. Stilling, er da saaledes, ifølge de dogmatiske Dplysninger (Jfr. S. 7—8), et i speculativ-dogmatisk Forstand aldeles forulykket Subject, et Menneske, der i den Grad mangler „positive Kundskaber og et paa religiøs Livserfaring grundet Befjendtskab med Aabenbaringens Sandheder, at han endog har meent paa et Par Blade at kunne affærdige Treenighedslæren, Incarnationslæren, Ubiquitetslæren, Læren om Syndefaldet og Urvesynden, om Frihed og Naade, foruden en heel Cyclus af andre Dogmer“; en Dilettant i Logiken, der i den Grad er berøvet „Evne til umiddelbar og levende Ideeanstuelse“, at Dr. M. slet ikke kan indlade sig med ham, især da han — hvad ikke kan Andet end støde Dogmatikereens æsthetiske Sands, har — „uvadstede Hænder“ og ligner „Erasmus Montanus!“ Med denne „dogmatiske Dplysning“ er Mag. St. altsaa een Gang for alle afviiist; Dr. M. veed ikke, om Andre ville „tage nærmere Hensyn til Hr. Magisterens Skriversi“, Hs. Hoiærværdighed har (Dplysn. S. 8) for sit Bedkommende strax lagt det hen, for ikke mere at optage det.“

Den Recensent, der med et Apparat af Beviser og Grunde, som det, hvormed Mag. St. har udstyret ovennævnte Kritik, kan opnaae, at den kritiserede Forfatter behandler ham saa forekommende, som Dr. M. i nærværende Tilfælde behandler Mag. Stilling, kan imidlertid gratulere sig; thi det

er jo umistkjendeligt Beviis paa, at Kritiken har virket tilgavn. Mag. St. har saaledes denne Gang unegtelig været heldigere end jeg; hans Kritik har aabenbart gjort en grundigere Virkning, end min, hvorfor Dr. M. da ogsaa behandler ham med oienfynlig Fortjærlighed. Alligevel er jeg dog ikke misundelig; jeg under gjerne Mag. Stills. al den litterære Anerkjendelse, han med Rette fortjener, og har desuden al Grund til efter Omstændighederne at være tilfreds med det moralske Skudsmaal, de „dogmatiske Dplysninger“ tilkjende mig; her er det, det lyder saaledes: „Salige ere de, der ikke ville paanøde Andre deres Wiisdom!“ Dette Ord af „den berømte Dogmatiker, den gamle Daub“, maatte Dr. Martensen (S. 9) uvilkaarligt mindes, da han saae „den Fremfusenhed“, hvormed Prof. N. vil paanøde ham den Wiisdom, han (Prof. N.) mener at have fundet i Mag. Rierkegaards Skrifter. Prof. N., der dog „selv maa erkjende, at han ved et Lykkestræk er kommen over paa det nye Standpunkt“, er nu tillige saa fortrydelig over, at Dr. M. ikke ogsaa har skiftet Standpunkt, at han endog „med en til Fanatisme grændsende Hefstighed“ vil give Hs. Høiærværdighed „Syn paa Problemet.“ Den fremfusende, paatrængende, fanatiske Prof. N. er dog endnu (Dogm. Dplysn. S. 11) ikke selv bleven hjemme paa sit nye Standpunkt, og Dr. M. kan derfor (S. 11) ikke Andet end finde, at det er gaaet ham, som det pleier at gaae Begyndere, der antage en ny philosophisk Lære, at de ikke blot tænke med deres Mesters Tanker, men ogsaa tale i disses Ord, og for en Tid tabe Brugen af deres egen Tunge. Den fremfusende, paatrængende, fanatiske Prof. N. er endnu selv (Dogm. Dplysn. S. 11) „saaledes indviklet i Svøbet af den nye Wiisdom“, og „be-

væger sig endnu saa besværlig, saa discipulært i denne Wiisdoms første Elementer, at han ikke engang formaaer at foredrage Dr. Martensen sine Læresætninger med sine egne Ord." — „At Prof. N. ikke var synderlig stærk i at anerkjende specifikke Forskjelle og iagttage Grændser“, har Dr. M. (Dpl. S. 62) længe vidst; men nu gaaer Forvirringen i dette fremsufende, fanatiske Hoved saavidt, at Prof. N. ikke længere gjør Forskjel imellem Godt og Ondt, men uden videre „slaaer det Ondes Mysterium sammen med alle øvrige, ikke blot overnaturlige, men ogsaa naturlige Mysterier.“ (Sfr. Dogm. Dplysn. S. 65); ja — saa forvirret er denne paa-trængende, fanatiske Prof. N., at han, skjøndt aabenbart betagen af Iver for en eenfædig „Intellectualisme, Kriticisme og Scholasticisme“, dog ikke desto mindre udgiver sig for Troens Forsvarer (Dogm. Dplysn. S. 71), mener (Dplysn. S. 72) at tale i Troens Genfold om de guddommelige Ting's Ubegribelighed, er begyndt at blive „absolut i Troen“, og „har begyndt at tale med den forunderlige Parrhesie og Bished, som er forbausende for andre simple Troende, der ikke saa pludselig kunne have sig til de høieste Troeshøider.“ — Med Alt dette forudsæer nu Dr. Martensen (Dplysn. S. 76), „at den Tid ikke vil være fjern, da der atter vil foregaae en Hovedforandring i Prof. Ns Anskuelse; thi Dr. Martensen kan umulig antage, „at en saa levende, saa kraftig og, tiltrods for al sin Flygtighed og dilettantmæssige Ustabilitet, dog væsentlig grundig Natur længe kan finde sig tilfredsstillet ved at gaae den Vej, han nu er slaaet ind.“

See, dette er uden Fordreielse og Overdrivelse den Belysning, hvori Dr. Ns dogmatiske Dplysninger stille dem, der have tilladt sig at rokke ved *ποῦ στῶ*, og betvivle

Videnskabeligheden af hans „christelige Dogmatik.“ Men — er det martensenske *πὸν σιῶ* nu ogsaa virkelig saa uroffeligt, og den Sikkerhed, Overlegenhed og Myndighed, hvormed han optræder i sine dogmatiske Dphysninger, saa afgjørende og fast begrundet, at Enhver, der vover at tvivle derom, uden videre maa finde sig i at blive anseet for et forvirret, fremsufende, paatrængende, fanatisk Hoved? Dette Spørgsmaal er dog vel neppe uden al Betydning. Vi faae nu at see.

Før jeg imidlertid gaaer nærmere ind paa Sagen selv, maa jeg foreløbig henlede Læserens Opmærksomhed paa to Punkter, nemlig: det besynderlige Forhold, hvori Forfatteren af de „dogmatiske Dphysninger“ stiller sig til Pseudonymen, Johannes Climacus, og det paafaldende Hastværk, hvormed han affærdiger Mag. Stilling.

Med megen Bestemthed afviser Dr. Martensen ethvert Genstyn til de af Mag. Kierkegaard udgivne Skrifter. Han erklærer saaledes (S. 12): „Hvad nu angaaer Johannes Climacus og de øvrige Pseudonymer, da ere disse i nærværende Sammenhang mig aldeles uvedkommende.“ Men det lader sig dog alligevel ikke negte, at den tilsyneladende Bestemthed, hvormed den høiarverdige Forfatter viser Pseudonymen fra sig (en Bestemthed, der strax efter, S. 13, udgives for Beskedenhed) forraader en vis indre Forlegenhed, som end ikke den dogmatiske Sufficance, hvormed Dr. M., her, som ellers overalt, fremsætter sine Paastande, kan skjule. Det Uddrag af Pseudonymen, der udgjør den første Halvdeel af min „undersøgende Anmeldelse“, er uden tvivl kommet Hs. Høiærv. lidt ubeleiligt, just fordi det kom — fra den Kant. Dr. M. har nemlig af visse Grunde allerhelst ønsket

at undgaae ethvert umiddelbart Sammenstød med en vis Johannes Climacus og den hele „vidtloftige Litteratur“, hvortil denne Skikkelse hører; men, da han nu saa, at den Basis, hvorpaa min kritiske Burdering af hans dogmatiske Speculation hviler, var et aabenlyst Uddrag af Pseudonymen, har han, som det synes, følt, at han ikke vel kunde indlade sig paa min „undersøgende Anmeldelse“, uden at sige et Par Ord om Pseudonymen.

Saa kom Dr. Martensen da omsider i et Slags umiddelbar Berøring med Pseudonymen; men — er det ikke mærkværdigt! — neppe saaer Hs. Høiærv. sin „Lige-fremme Meddelelse“ begyndt med et Par Ord, før det ryster i πον σιῶ, og her viser sig en indre Usikkerhed, en Tvivls-raadighed og Baklevorrenhed, der ellers er den martensenske „Genius“ saa fremmed.

Det ubehagelige vis à vis med den polemiske Pseudonym gjør jo virkelig den ellers bestemte Dogmatiker saa tvivlsraadig og vankelmodig, at han end ikke er enig med sig selv om, hvorvidt han vil vedgaae at have læst Pseudonymen eller ikke læst ham, forstaaet ham eller ikke forstaaet ham: han vil, som vi nu skulle see, baade det Ene og det Andet, og dog alligevel hverken det Ene eller det Andet, en Tilstand, der kategorisk udtrykker Vankelmodighed.

Paa den ene Side vil Dr. Martensen nyde Fordelen af sit fine Bekjendtskab med Mag. Kierkegaards Skrifter, og giver ikke utydelig at forstaae, at han har en langt anden (og da naturligviis ogsaa langt rigtigere) Opfattelse af disse Skrifter, end jeg, der dog vedgaaer at have studeret dem; idet han jo (S. 12) antager, „at disse Skrifter bevæge sig i en heelt anden Retning, end den af Prof.

Nielsen indslaaede." — Paa den anden Side vil Dr. Martensen slet ikke lægge nogen Bægt paa sin Opfattelse af Pseudonymerne, „thi" — siger han (S. 13) — „mit Kjendskab til denne vidtloftige Litteratur er, som sagt, kun saare ringe og fragmentarisk."

Da nu Dr. M's Kjendskab til Pseudonymernes „vidtloftige Litteratur", som sagt, er „saa ringe og fragmentarisk", bliver det Uddrag af Johannes Climacus, hvoraf Hs. Høiærv. saa heilig generes, med dogmatisk Bestemthed erklæret for et Indbegreb af Sætninger, for hvilke Ingen uden jeg skal være ansvarlig.

Det Ansvar, der i denne Henseende paaligger mig, skal jeg da heller ikke fragaae: jeg bør virkelig staae til Ansvar for, at de omhandlede „Sætninger" ere Pseudonymens egne, og at de ikke i noget Væsentligt ere forvanskede af mig; derimod er der noget Andet, hvorfor jeg ikke tør staae til Ansvar: jeg tør nemlig ikke svare for, hvorvidt Dr. M. vil vedgaae at have forstaaet disse „Sætninger", eller ikke. — Da det jo fornemmelig er disse „Sætninger" paa hvis eftertrykkelige Betskjæmpelse og grundige Gjendrivelse de „dogmatiske Dplysninger" gaae ud: skulde man rigtignok formode, at Dr. M. ligesfrem vilde vedkjende sig at have forstaaet „Sætningerne." Men ganske vis derpaa kan man dog alligevel ikke være; thi S. 17—18 beklager Hs. Høiærv. sig heilig over, at hans Recensent ikke har forsøgt sig i en selvstændig Fremstilling, „for" — saa lyde hans Ord — „at opklare disse for mig og for saamange Andre uforstaaelige Sætninger, men . . . har affærdiget os med Pseudonymens egne Ord, hvorved vi bleve ligesaa floge, som vi vare tilforn. Thi naar det gik os saaledes med det grønne Træ eller Pseudonymens

Skrifter, at vi ikke kunde faae det rette Syn derpaa, hvorledes skal det da gaae os med det tørre, eller med Prof. Nielsens Excerpt?"

Altsaa — hvis jeg ikke feiler — vedgaaer Dr. M., at han endnu ikke har forstaaet Pseudonymens „Sætninger.“ Ja han vedgaaer endnu Mere, thi han vedgaaer (S. 18), at han tilligemed „saamange Andre“ virkelig engang har taget sig for at studere Pseudonymerne og arbeide sig ordentlig igjennem den hele „vidtloftige Litteratur“, men har maattet opgive det, være sig paa Grund af hans „individuelle Aandsretning“ eller anden Forhindring.

Dr. M., der jo netop lægger saamegen Vægt paa den grundige Forskning, Dr. M., som jo netop i sine „dogmatiske Oplysninger“ har leveret os saa værdifulde Prover paa sine lærde Forskninger i Tertullian og Anselm, den forskende Dr. Martensen kan dog umulig beklage sig over ikke at kunne forstaae en original Forfatter, naar han ikke vil gjøre sig den Uleilighed at forstø, — „negligentiæ mihi videtur; ja, negligentiæ mihi videtur!“ Dr. M. har altsaa for Alvor forstøet i Pseudonymerne, forstøet efter Mening og „sammenhængende Erkjendelse“, men — hans alvorlige Forskning har været forgiæves.

Dog, hvad siger jeg, Dr. M. har jo slet ikke forstøet i Pseudonymerne, ikke engang gjort sig den Uleilighed at læse dem ordentlig igjennem; han tilstaaer det selv: „mit Kjendskab til denne vidtloftige Litteratur er, som sagt, kun saare ringe og fragmentarisk.“ — negligentiæ mihi videtur, ja, negligentiæ mihi videtur! — men han tilstaaer det jo selv, og man maa troe en saa alvorlig Mand paa hans Ord.

Dr. M. kan altsaa erklære Pseudonymerne („det grønne

Træ") for uforstaaelige, endstjondt han egentlig slet ikke har læst dem; Dr. M. kan altsaa nok gjendrive Pseudonymens „Sætninger“, men han kan ikke forstaae dem: see det er Punkter, for hvilke jeg ikke vil være ansvarlig*).

Dog, om Pseudonymens „indirecte Meddelelse“ saavel som om Dr. Martensens og mit Forhold til samme skal jeg siden hen udtale mig lidt udforligere; jeg gaaer nu over til det andet Punkt: Behandlingen af Mag. Stilling.

Blandt de Ankeposter, Dr. M. fremfører imod min „undersøgende Anmeldelse“, udhæves især den, at jeg ikke skal have seet mig istand til at gjengive Pseudonymernes Problem med mine egne Ord, eller gjøre tilbørlig Rede for, hvorledes den foregivne Splid imellem Tro og Biden egentlig opkommer; men derimod har paa en ret discipulær Maade confunderet den indirecte og ligefremme Meddelelse med hinanden.

Dersom Dr. M. nu virkelig for Alvor lægger nogen Bøgt paa denne mod mig fremsatte Klage, dersom det nu virkelig er hans oprigtige Ønske at faae Problemets Tilblivelse bekreven, omstreven og tydeliggjort i en ligefrem og docerende Form: maa man da ikke høilig undre sig over, at Hs. Hv. med en saa yderlig, eller rettere, med en saa inderlig Indignation har kunnet forkaaste Mag. Stilling's Bi-

*) Dr. Martensen beklager sig over, at han ikke kan forstaae Pseudonymerne, men kun i disse Skrifter finde, hvad han i Forordet til sin Dogmatik kalder „Stretanker, Aphorismer, Indfald og Glimt“. Denne Klage afvises som ubesejret. Naar man kun læser en Forfatter flygtig og „fragmentarisk“, hvorledes skulde man saa kunne finde Mere end Stretanker og Aphorismer? Den „ligefremme Meddelelse“ af Dr. M., at han ikke har kunnet forstaae Pseudonymerne, bliver altsaa her at opfatte som „en indirect Meddelelse“, at nemlig Hs. Hv. har forsømt at læse.

drag. Alt hvad den høiærværdige Dogmatiker saa høilig
 favner hos mig, vil han jo netop kunne finde hos Mag.
 Stilling.

Naar Dr. M. altsaa opholder sig over min store Udyg-
 tighed, at jeg nemlig er „saaledes indviklet i Svøbet af den
 nye Viisdom, og endnu bevæger mig saa besværligt, saa
 discipulært i denne Viisdoms første Elementer, at jeg ikke
 engang formaaer at foredrage ham mine Læresætninger med
 mine egne Ord“; naar Dr. M., siger jeg, fra sin gamle
 Viisdoms ophoiede *πῶς οὕτως* seer ned paa min Ringhed og
 overskuer min Uformuenhed: da burde Hs. Høiærv. dog idet-
 mindste forunde Mag. Stilling et mildere, mere indbydende
 Blik, og glæde sig over, at Magisteren i saa Henseende er
 langt mere fremmelig, end jeg.

Mag. Stilling er nemlig ikke, som jeg, saaledes ind-
 viklet i Svøbet af den nye Viisdom, at han skulde have
 tabt Brugen af sin egen Tunge, thi han formaaer virkelig
 at foredrage Dr. Martensen „sine Læresætninger med sine
 egne Ord“; Mag. Stilling har da heller ikke, som jeg, det
 Uheld at confundere den indirecte Meddelelse med den di-
 recte, thi hans Meddelelse er saa ligefrem og docerende,
 som muligt. Da jeg imidlertid til min store Forbauselse
 seer, hvorledes Dr. M. har lagt Mag. St.s Skrift tilside,
 for ikke mere at optage det, vil jeg, for at bevise, hvad jeg
 siger, ved denne Leilighed optage dette Skrift igjen, og i saa
 Hovedtræk erindre Læseren om dets Indhold.

I sin med logisk Skarphed udarbejdede Afhandling be-
 handler Mag. St. netop de to „Læresætninger“, hvorpaa det
 i denne Undersøgelse især kommer an, nemlig I) Quæro in-
 telligere, ut credam, og II) Credo, ut intelligam. Altsaa:

„I) Quæro intelligere, ut credam (Jeg søger ved Tanketilegnelse, ved videnskabelig Erkjendelse, videnskabelig Beviisførelse at gjenoplive min ved Reflexion lidt afsmattede Tro).“

Under denne Overskrift afhandler Mag. Stilling („Om den indbildte Forsoning af Tro og Biden“, S. 3—44) det fleersidige Forhold, hvori den menneskelige Tankning kan stille sig til sin Gjenstand, og beviser saa deraf, at det religiøse Object, Troens og Haabets Gjenstand, deri er forskjelligt fra ethvert andet Tankeobject, at det, naar Spændingen naaer sit Høieste, endog frastøder og tilbagestrækker den efter Biden higende Subjectivitet. Dette frastødende Forholds dybere Natur er imidlertid saa langt fra at blive den Reflecterende tydeligt ved første Diekast, at tværtimod den i Theoriene arbejdende Menneskeand har maattet gennemgaae mange og smertelige Erfaringer, før den lærte at indsee, hvad dette vil sige. Thi den af Troen besrugtede Tankning begynder egentlig med at betragte det christelige Object som ethvert andet Object, der dog alligevel efterhaanden maa lade sig meer og meer forarbeide og tilegne i videnskabelig objectiv Biden.

„Lad det Christelige endog“ — saaledes lader Forf., S. 7—8, Aanden tale i Monolog — „kalde sig selv „en haard Gode“, min Tankkraft, der er forsynet med saa stærke Fordøielsesorganer, skal vel nok fordøie det; ja Opgaven, at tænke det, skal og maa lykkes; thi først saaledes er det egentlig mit, først saaledes er det egentlig inderliggjort, først saaledes er jeg ligeoverfor det en fri uendelig Subjectivitet, befriet fra al udvortes Autoritets utaalelige Tryk; først saaledes er mit Forhold til det christelige Object et

Forhold, der er den menneskelige Aand værdigt, thi — „der Mensch, da er Geist ist, darf und soll sich selbst des Höchsten würdig achten“, von der Größe und Macht seines Geistes kann er nicht groß genug denken; und mit diesem Glauben wird nichts so spröde und hart seyn, das sich ihm nicht eröffnede. Das zuerst verborgene und verschlossene Wesen des Universums hat keine Kraft, die dem Muthe des Erkennens Widerstand leisten könnte; es muß sich vor ihm aufthun, und seinen Reichthum und seine Tiefen ihm vor Augen legen und zum Genuße geben.“

Det er Hegels Aand, der taler; det er den theoretiske Videns Særkjende, at den altid forudsætter et ligefremt Forhold imellem det erkjendende Subject og Erkjendelsens Object, et Forhold, hvori Subjectiviteten tilsidst maa blive det Overgribende. I dette Punkt er der altsaa ifkun den Forskjel imellem den hegelste og den theologiske Speculation, at den hegelste Tanfning ikke bliver staaende paa Halvveien men fuldfører Consequensen. Først ved dette dristige Forsøg blev det da tilfulde aabenbart, at det christelige Object, Troens og Haabets Gjenstand, er ueensartet med Videnskabens, og at der er en Uendelighedens Forskjel mellem det, at hvile i objectiv Visshed, og det, at vandre i Tro og i Haab. Forsøget viste sig (Ans. Skr. S. 12) som „et Overgreb, mod hvilket Guddommen ligesom protesterer med de Ord: „nei! her er ikke Du, Mennesket, men jeg, Herren, den „Overgribende“, der gaaer ud over dit Begreb, et Kors for din Tanke, et Kors, der kun kan bæres af dit Hoved ved at tage alle Tanker tilfange under Troens Lydighed.“

Denne „Troens Lydighed“ er imidlertid ikke at forvegle med den indsmigrende Underdanighed, hvormed en mystisk

uflar Tænker kan faae ifinde at lade (S. 14) „sin Tankekræft engagere som Dogmernes Tabroder; et Engagement, der vel stundom tilbydes den af dogmatiserende Tænkere. Ligesom nemlig en Tabroder stedse engageres efter den Methode, at han tilsyneladende og for et Skins Skyld beholder en fri selvstændig Mening, mædens han dog i Virkeligheden kun skal snakke Herren efter Munden: saaledes kan man ogsaa stundom falde paa at ville engagere Tankekræften paa samme nedværdigende Betingelser, og derved opnaa dens servile Underdanighed, en Underdanighed og et Forhold, der rigtignok er heelt forskjelligt fra det Forhold, hvor Tanken, efter ridderlig Kamp, omsider giver sig til Fange under Troens Lydighed.“

Under den fortsatte Anstrengelse for Tilgivelsen af Aabenbaringstankerne kunne nu vistnok „mangfoldige Skuselser og Nuanceringer i det reflecterende Subjects Forhold til Objectet“ vise sig; „men“ — hedder det S. 15 — „væsentlig er der i dette Forhold kun tre Former mulige, alt eftersom enten I. overveiende Objectets (de saakaldte Aabenbaringstankers) Selvstændighed hævdes; eller II. overveiende det tænkende Subjects Selvstændighed hævdes; eller III. baade Objectets og Subjectets Selvstændighed hævdes samtidig. Under I. henfører Mag. St. det Slags Tænkere, der paa tage sig „at tænke og at fremstille som tænkelig hele den saakaldte gamle orthodoxe Christendom“ (Göschel).

Standpunktet II. repræsenteres af Hegel og Marheineke. Paa dette Standpunkt er „Spændingen mellem Object og Subject egentlig bortfalden.“ Det christelige Object blev her egentlig nedsat til et upræget modstandsløst Stof, der maatte finde sig i at corrigeres efter Tankens Fordring.

„Hvad der (S. 20) fremfor Alt var fornødent, det var en Kritik, som gjorde Ende paa Ekinforeningen, (som kun var opnaaet ved Subjectets Overgreb over Objectet), og som fremstillede det Christelige i sine skarpe Conturer, saa at det ret maatte vorde Subjectet iøinesfaldende, at Objectet (Dogmet) vilde være en haard Føde for dets Tanke.“

Først paa Standpunktet III. er Partiet lige. „Objectet er i denne Form af Forholdet meer end Stof, Subjectet meer end Tabro'er. Og, idet saaledes begge Ledes Selvstændighed samtidigen hævdes, maa det kunne komme til Afgjorelse, om det selvstændige Subject formaaer ved Erkjendelsesproces at tilegne sig det usforvanskede Object eller ikke.“ — Hvorledes „Spændingen“ her opkommer, og hvad den væsentlig betyder, ere nu de Cardinalpunkter, Mag. Et. behandler med ligesaamegen Varme, som indtrængende Skarphed.

Mag. Et. opfatter „Spændingen“ fra to Sider: den theoretiske og den praktiske. „I det theoretisk-spændte Forhold (S. 23) beroer Spændingens Intensitet og Omfang paa Intensiteten og Omfanget af Subjectets Reflexionskraft. Jo intensivere Reflexionskraft, desto stærkere theoretisk Spænding; og det er derfor ingenlunde ethvert Subjects Sag at komme i denne Spænding. I det personligt spændte Forhold derimod er væsentlig ethvert, selv det simpleste Menneske, saasnart han af Tilværelsen saaledes udkaares til Trængsel og Smerte, at hvad der — seet og opfattet paa menneskelig Viis — af ham, den Paagjældende, maa føles og opfattes som den dybeste Ulykke og Modgang, der fuer og hammer hans Liv, dog, seet og opfattet paa christelig Viis, skal være det Bedste, Guds Styrelse, Medgang. Men

først Foreningen af det theoretisk spændte og det praktisk (personlig) spændte Forhold i eet Subject danner Spændingens Høieste og den Livs-Situation, i hvilken det reflecterende Subject maa kunne faae lidt at vide om, hvad det er, der egentlig bydes ham, naar det bydes ham at troe." — Den Læser, der med sund Alvor og stille Eftertanke vil prøve, hvad Afhandlingen (S. 24—44) meddeler om den christelige Forsynstro og det christelige Bønsforhold, skal i Sandhed „faae Syn" paa Problemets Tilblivelse og opdage et „Paradox", der ingenlunde lader sig tillæmpe til dogmatisk Speculation derved, at man søger „det tilsvarende Udtryk i Modersmaalet." —

„II) Credo, ut intelligam (Jeg, en Reflecterende, er fra Reflexionsveiene heldigviis sluppen tilbage til et fast, uroffet bibelsk-kirkeligt Credo, og søger nu atter fra samme af meer og meer at hæve min Troes-Bished til Intelligensens Bished)."

Under denne Overskrift afhandler altsaa Mag. Stilling (S. 45—92) den Sætning, som vel med Rette maa kaldes Dr. Martensens Cardinalsætning, den Sætning, som egentlig betegner vor speculative Dogmatikers $\pi\omicron\upsilon\ \sigma\iota\omega$; hvoraf det da foreløbig kan sees, at Dr. M. gjør sine Recensenter stor Uret, naar han beskylder dem for, at de slet ikke ville sætte sig ind i hans „Grundanskuelse", og begynder sine „dogmatiske Dplysninger" med at udslynge Luthers Ord: „Ihr habt einen andern Geist als wir!" — imod dem.

Den udførlige Drøftelse af „Credo, ut intelligam" har Mag. St. allerede indledet i sit foregaaende Afsnit; idet han (S. 37) gjør opmærksom paa, at det nemlig slet ikke gaaer „bedre med Reflexionen post fidem (i: efterat jeg har

taget Troespærtiet) end ante sidem (o: førend jeg tog Troespærtiet, men endnu stak lige midt i Reflexionsmodsatningerne). Reflexionsmodsatningen (Bantro) blev ved første Troesfærd overvunden, ikke ved Reflexionen, men ved og i troende Leven, der dicterede Lydighed." Det Samme vil og maa nu skee ved ethvert af de følgende Skridt. Derfor er da ogsaa (S. 38) „visse dogmatiserende Tænkeres Distinction mellem et speculativt Beviis ante sidem (der skal være umuligt) og et speculativt Beviis post sidem (der skal være muligt) en fuldkommen falsk og uholdbar Distinction." — Troen er, med andre Ord, Qualitet, og dens personlige Overbeviisning qualitativt forskjellig fra Reflexionen, der altid har ikke blot et Vidnesbyrd pro, men ogsaa et Vidnesbyrd contra.

Derfor nu Dr. Martensens Dogmatik virkelig var forvarlig bygget og videnskabelig grundet paa Sætningen: Credo, ut intelligam, da maatte den, ifølge Mag. Stillinges Paaastand, saavel i sit almindelige Anlæg, som i Behandlingen af de enkelte Dogmer, afgive et klart og fuldstændigt Vidnesbyrd om, hvorledes Troen (credo) og Reflexionen (ut intelligam) egentlig forholde sig til hinanden. Dogmatikeren burde altsaa i Gjærningen vise, at han baade kender Troens Qualitet samt det genus cognoscendi, Troen kræver, og tillige kender den objective Videns (Intelligensens) Qualitet samt det Resultat, hvortil en fri og alsidig Reflexion nødvendigviis maa føre. Men just i denne Henseende mener Magister Stilling, at det ikke hænger rigtig sammen med Dr. Martensens „sammenhængende Erkjendelse."

Magister Stilling anser paa, at man ikke kan see, hvad det er, Dr. Martensen paa sin Reflexionsvandring fra

Troen til Intelligenzen og fra Intelligenzen til Troen egentlig har erfaret.

„Erfarede han“ — spørger Recensenten (S. 50) — „at han væsentligen og hovedsageligen ikke kunde tænke det Christelige?“

Dette Spørgsmaal besvares benegtende. „Vel“ — hedder det S. 53 — „siger Prof. M. (Dogm. S. 108), at hans forsøgte Biden, hans speculative Erkjendelse, ikke er ganske adækvat, at der i den høieste speculative Biden er et Moment af Ikke-Biden. Men for det Første er dette Udtryk kun et afsmattet og høist ucorrect Udtryk for Tankeforsæt, for Anstødet, Paradoxet og Reflexionsvidnesbyrdet contra; og dernæst, hvis saa Udtrykket „uadækvat Biden“ ved nærmere Forklaring ikke kommer til at betyde Andet, end en Biden, der, qua Biden, egentlig slet ikke fortjener Bidens Navn: saa bliver jo egentlig hele Resultatet af Vandringen: saa den „menneskelige Erkjendelses Vei“, hele Resultatet af den forsøgte Biden en forsøgt Ikke-Biden, der tilbeder Guds forborgne Wiisdom. Men heelt og holdent og usorbeholdent at vedgaae en Ikke-Biden, eller bedre (thi det er den correcteste Formel), at man, ved at reflectere tilbunds, reflecterer sig ind i de dybeste og forfærdeligste Reflexionsmodsatninger af pro og contra, og støder paa Tankeforsæt: det vægrer og krymper vor Dogmatiker sig for.“

„Erfarede han da“ — spørger Recensenten videre (S. 62) — „at han væsentligen og hovedsageligen kunde tænke det Christelige?“

Ogsaa dette Spørgsmaal maa besvares benegtende. „Det vil ved denne Prøvelse“ — siger Recensenten (S. 66 — 67) — „ret siensynligen vise sig, at vor Dogmatikers

„Credo“ i Gjærningen er et scholastisk hemmende Credo, der lægger Reflexionsfriheden under Censur, og ikke tilstøder den andre Ytringer, end saadanne, der ere Dogmatikerens Dre velbehagelige; en høist besynderlig Maade at betjene sig af, for at adspørge og udfritte Tanke-Autoritetens Mening om Dogmet.“

For nu nærmere at eftervise, hvorledes Dr. Martensen har afbenyttet sit credo, ut intelligam, udhæver Mag. Stilling forskellige Dogmer, og kommer saa hver Gang til det Resultat, at Dogmatikeren, der ikke vil blive staaende ved Ita, men skride frem til Quare“, ikke paa noget Punkt holder, hvad han lover, men ved hvert Dogme lader, som han tænker, og tænker ikke endda.

Dette sees nu for det Første i Behandlingen af Trinitetsdogmet (S. 68—81). Allerede i Begyndelsen begaaer Dr. M. den Inconsequens, at ville bevise Trefoldigheden i Guds ontologiske Selvaabenbarelse, uden dog at ville bevise Guds Tilværelse. „At bevise“ — hedder det, Dogmat. S. 89 — „den aabenbarede Guds Tilværelse kan ikke være Opgaven.“ Hvortil Mag. St. bemærker: „Kan det være Opgaven for Dogmatikeren at bevise, at den aabenbarede Guds Personlighed maa tænkes som en trefoldig Personlighed; hvorfor kan det saa ikke være Opgave at bevise den aabenbarede Guds Tilværelse, eller bevise hans Personlighed. Thi at bevise hans Tilværelse er just at bevise hans Personlighed.“ — Men heller ikke den Prove, Dr. M. her aflægger paa sin Begribeliggjærelse af Guds Treenighed, indeholder mindste Bidrag til at føre denne Opgave videre ad Speculationens Vej. Bistnok siger Dr. Martensen (Dogm. S. 128): „At tænke Væsenstriniteten ontologisk er at tænke den nødvendige Grundform

for Guds personlige Liv, at tænke de Momenter i Guds Væsen, uden hvilke Personlighed og Selvbevidsthed er utænkelig. Men Mag. Stillings Kritik gjør det kun altfor indlysende, at den høiarværdige Dogmatiker aldeles ikke har tænkt Noget af det, der her egentlig skulde tænkes. De velbekjendte „Momenter i Guds Væsen“, der skulde afgive Treenighedsbegrebets Grundlag, ere laante fra Tankere, hvis Navne Dr. M. end ikke har nævnet. Dette fra Speculationen laante Trinitetsbegreb viser sig her endnu ligesaa ueensartet med den christelige Treenighedslære, som i tidligere speculative Dogmatiker; hvorfor ogsaa det gamle Problem, hvorvidt der maa tænkes at være eet eller tre Jeg'er i Guddommen, aldeles ikke løses i den Martensenfke „Speculation“, der blot hjælper sig ved at neddykke Reflexionen og fortie Vanskelighederne.

Paa lignende Maade vedbliver Mag. Stilling sin Kritik over den speculative Grundighed, hvormed Dr. Martensen behandler de øvrige Dogmer, nemlig Incarnationsdogmet (Ans. Sfr. S. 81—85), Arvesyndsdogmet og den personlige Tilregnelighed (S. 81—88), Uldødelighedsdogmet (S. 88—92). At Kritiken over disse enkelte Dogmer er noget kort, maa man vistnok forklare deraf, at den ærede Recensent ikke har havt „umiddelbar og levende Ideeanstuelse“ nok til ret at dvæle ved det positive Apparat af Skriftsteder eller ved den geniale Forfatters aandrige Om- skrivninger af det Overleverede, men derimod har uden Om- stændigheder blottet de egentlige Knudepunkter, for derved at godtgjøre, at Dr. M. i Grunden slet Intet har tænkt, af hvad her dog væsentlig burde tænkes.

Hvorvidt det for Øvrigt er noget videre bevendt med

den her skizzerede Kritik vil jeg imidlertid helst overlade til Læseren selv at betænke; men derimod kan jeg ikke undlade at udtale min Forundring over Dr. Martensens paafaldende Aversion for det Stillingsske Indlæg.

Dr. Martensen vil nu, som sagt, Intet vide af Mag. Stillingss Kritik; men, efter min ringe Mening, burde Hs. Høiærv. fra sit Synspunkt just have lagt betydelig Vægt paa den Stillingsske Kritik, og, naar han fandt, at han i ethvert Tilfælde kun burde indlade sig med Gen, da hellere have valgt Mag. Stilling end mig; Hs. Høiærv. burde, hvis jeg ikke feiler, aabenbart have gjort det af to Hensyn: deels for sin egen Skyld, deels for Folks Skyld.

Hvad det første Hensyn angaaer, klager jo Dr. M. over, at han ikke ret kan forstaae „den indirecte Meddelelse“; saa-meget mere burde han da have paastjonnet, at Mag. Sts Skrift ved sin „ligefremme Meddelelse“ just vilde være ham en god Veiledning til at komme ordentlig ind i Sagen, og see, hvad det var, man her udgav for „Problemet.“ Thi Problemet ligger, som Mag. St. viser, ganske rigtig deri, at Troesobjectet staaer i et ganske andet Forhold. til den menneskelige Erkjendelse, end et hvilket som helst af de Objecter, der ellers blive Gjenstand for objectiv Biden.

Harde Dr. M. nu fæstet sin Opmærksomhed paa dette Troesobjectets omvendte Forhold til det vidende Subject, havde Dr. M. indladt sig paa denne Vanskelighed, istedetfor at hjælpe sig med pure Forsikringer, og „fremdeles“ vedblive (Dogm. Oplys. S. 55) „at betragte Dogmatikerens Forhold til Aabenbaringen paa tilsvarende Maade, som Naturforskerens til Naturen“; havde Dr. Martensen Punkt for Punkt viist det Intetfigende i Mag. Stillingss Argumenter

(især det med „Zabroderen“ og „Rækken contra“); ja, havde Dr. M. virkelig følt sig oplagt til at parere det Stillingske Angreb med den Sikkerhed, Rolighed og Overlegenhed, som Bevidstheden om en retfærdig Sag giver: her havde været vundet Meget. Ikke blot var Dr. M., som sagt, ved denne Fremgangsmaade kommen (hvad han nu desværre ikke er) ordentlig ind i Sagen; men det kunde da maaskee ogsaa være lykkedes ham endnu bedre at „orientere“ sine Læsere „over Sagens virkelige Stilling.“

Ja havde Dr. M. blot kunnet nedlade sig til at gjen-drive Mag. Stillings kritiske Indsigelser: her havde visse- lig været vundet Meget.

Alle velvillige Læsere (især alle de Læsere, der ere saa velvillige at noies med Dr. M's. „dogmatiske Oplysninger“ uden at bekymre sig stort om Modstandernes kritiske „Skriverier“) vilde da uden Tvivl have raisonneret saaledes: „See her seer man, hvad det nye Paradogmagerie har at betyde, Pseudonymen er jo kun en Humorig, en „Gymnastiker.“ Med den humoristiske Gymnastiker kan en saa alvorlig Dogmatiker som Dr. M. ikke indlade sig, da han jo naturligviis ikke kan vide, om Humorigens „indirecte Meddelelse“ skal være Spøg eller Alvor. Prof. R. er nu rigtignok ingen Humorig, men dog en ligesaa letfindig som uheldig Efterligner, der har forgæbet sig i Humorigen og er bleven fremsfusende. Med den „fremfusende“, „paatrængende“ og „letfindige“ Prof. R. kan en saa besindig og grundig Forsker, som Dr. M., egentlig heller ikke indlade sig; saameget mindre, som Prof. R. kun giver os „Excerpt“ af Pseudonymen, og ikke er istand til at udvikle Problemet i „ligefrem Meddelelse.“ Men see, neppe viser der sig en Modstander, paa hvis docerende For-

seg man dog nogenledes kan reflectere, neppe mælder sig en Kritiker, der dog i nogen Grad formaaer at bruge sin egen Tunge, neppe optræder Mag. Stilling med sin ligefremme Meddelelse og sine logiske Forklaringsgrunde, før det ogsaa viser sig, at vi i Dr. Martensen have den Mand, der ligeledes i ligefrem Meddelelse og ved endnu vægtigere Forklaringsgrunde er istand til at „feie for Dogmatikens Dør“ og „orientere os Læsere over Sagens virkelige Stilling.“

Naar nu Dr. M. desuagtet lader denne eensynlige Fordeel slippe sig af Hænderne og, skjøndt han saa stærkt opfordrer til „direct Meddelelse,“ dog alligevel afflaaer enhver Forhandling med den Modstander, der just tilbyder ham, hvad han ønsker: saa bliver man jo ikke saa ganske „orienteret over Sagens virkelige Stilling.“

Den selvtænkende Læser (den Læser, der ikke uden videre tør betragte Dr. M's. Ophævinger som Troesartikler) maa da uvilkaarlig spørge sig selv: „Hvad mon der dog kan have bevæget den høiærværdige Dogmatiker til at behandle Mag. St. paa en saa haanlig Maade;“ thi, sandt at sige, her taler jo Dr. M. ingenlunde som den Guds Mand, der kun tænker for „den hellige almindelige Kirke,“ men snarere som den dybt krænkede Forfatter, der af en kun altfor naturlig Selvfølelse forledes til en Ubefindighed: tantæne animis coelestibus iræ! Hvad har Mag. St. da syndet, at han saa brat forstødes af „en Menighedens“ Ben, af Ordets høiærværdige Tjener? I personlige Grovheder og moralske Invectiver kan Overtrædelsen dog umulig bestaae; thi den paagjældende Kritik indeholder ingen Uttring, som Enhver i en saadan Sag jo hønnetement kan tillade sig, naar kun hans Argumenter for Resten holde Stik. Men hvori bestaaer da Mag. Sts. Mis-

gjerning? Den skulde dog vel aldrig bestaae deri, at han har talt saa frit om Reflexionen som „Zabroder“ og „Rækken contra,“ at Dr. M., der slet ikke behøver „Rækken contra,“ efterdi han alene speculerer udi Gjenfødselen, deraf har sluttet, at „denne uværdige Recensent endnu ikke var gjenfødt?“ Misgjerningen skulde dog vel aldrig bestaae deri, at Mag. St. *) har været saa ubeskedden, offentlig at omtale et Factum, der er af en saa delicat Natur, at Dr. M's. „Beskedenhed“ **) ikkun tillader ham at ansee det for „mindre væsentligt,“ det Factum nemlig, at den høiarværdige Dogmatiker havde, ifølge hans egen udtryffelige, trykte og offentliggjorte Bidnesbyrd, et ganske andet Videnskabsbegreb i Aaret 1839, end det, der nu fra Aaret 1849 ligger til Grund for hans Dogmatik. Skulde dette være Tilfældet, saa er Hs. H. vist igjen imod sin Villie kommen til at give os — „en indirect Meddelelse.“

For strax at „orientere“ os over „Sagens virkelige Stilling“, erklærer Dr. M., som vi have seet, at Kritiken over hans Dogmatik egentlig endnu ikke kan siges at være begyndt. Jeg kan nu meget godt forstaae, hvad det er for en Vysseffect, den høiarværdige Forfatter tilsigter ved denne „dogmatiske Oplysning“, men Betydningen af de Grunde, hvorpaa han støtter sin Paastand, kan jeg derimod ikke rigtig forstaae. Han klager over, at Kritiken nærmest har holdt sig til Indledningen. Men selv om dette ogsaa var Tilfældet, vilde denne Omstændighed her dog ikke begrunde nogen Klage. Ja, hvis Kritiken gik ud paa at vise, at Værkets Form

*) Et Par Spørgsmaal til Prof. Scharling.

**) Dogm. Oplysning S. 69.

og Udarbeidelse ikke svarede til de i Indledningen opstillede Grundsætninger, saa var det en anden Sag. Men her forholder Sagen sig omvendt. Kritiken indrømmer tværtimod, at Udarbeidelsen er saa god, som man ifølge de angivne „Grundsætninger“ med Billighed kan forlange den *); kun Grundsætningernes videnskabelige Holdbarhed er det, Kritiken modsiges. Da nu Dr. M., hvad han i de „dogmatiske Dyløsninger“ ogsaa (S. 5.) selv tilstaaer, har i Indledningen fremstillet sine Grundsætninger „saa skarpt og bestemt, som muligt,“ saa indseer jeg virkelig ikke, hvad der kan indvendes imod, at en Kritik over „Grundsætningerne“ fornemmelig holder sig til „Indledningen“, og kun deelviis henter Exempler fra Udførelsen.

Endvidere hedder det (S. 6), at Kritiken nu atter skal være kommen ind paa „den gamle, brede Vej, der i slet Bemærkelse kan betegnes som den tydske, hvor man nemlig tumler sig i lutter propædautiske Undersøgelser, opvækker Støvstyer, men aldeles ikke kommer til Sagen.“ — Men skulde det nu ogsaa virkelig være aldeles overflødigt, at gaae ind paa „propædautiske Undersøgelser,“ og vende tilbage til

*) Her er jo vistnok i denne kristelige Dogmatik, seet fra Formsidens, ogsaa noget Behageligt, noget Ligtalende, Noget der i visse Stemninger virker, om ikke just strengt overbevisende, saa dog mildt beroligende. Her er i denne kristelige Dogmatik noget Flersidigt, noget Forsønde, noget Fredsommeligt, noget Heiligt. Her er i denne kristelige Dogmatik, naar den betragtes som systematisk Heelhed, tillige noget vist Kunstnerisk, noget Architectonisk, Noget, der paa een Gang ligesom formaler Universitetsbygningen med Slotsapellet, Videnskaben med Religionen: skarp Forstand og naiv Enfoldighed, moderne Reflexion og mystisk Umiddelbarhed, Begrebets Klarhed og Mysteriets Dunkelhed, Alt smelter sammen i Stilens Enhed, i festlig Ro, heitidelig Dæmring, som Dagens Stjær med Skinnets af et Alterlys.“ Undersøg. Aam. S. 43.

Principerne, naar man vil udfinde, hvorvidt et dogmatisk Arbejde har noget Princip eller er — principløst.

Den Gang Dr. M. skrev sit lille Skrift: „Om Selvsbevidsthedens Autonomie“, og „paa nogle faa Blade“ kritiserede baade Kant og Schleiermacher og Hegel, var han uden Tvivl selv af den Mening, at man endda nok kunde prøve et dogmatisk System uden just at fortabe sig i Detaillen af det dogmatiske Stof; den Gang ansaae han det endnu ikke for overflodigt at dvæle ved Indlednings=Spørgsmaalene og „Grundsætningerne“; men nu, da hans eget dogmatiske Værk er fuldbendt, nu er det anderledes; nu skal der slet ikke komme Noget ud af at drøfte Dogmatikens Indledning, nu bliver man strax en „Erasmus Montanus“, naar man har den „Paatrængenhed“ at ville discutere de dogmatiske Principer. En betydningsfuld Forandring! *)

Alt ville, som Dr. M. (Dogmatisk. Dplysn. S. 7.) udtrykker sig, „affærdige Treenighedslæren, Incarnationslæren, Læren om Syndefaldet og Arvesynden, om Frihed og Naade, foruden en heel Cyclus af andre Dogmer paa

*) Dr. Martensen, der netop gjorde sin Lykke ved Universitetet ved at forebrage Standpuncternes Philosophie i kort, populært æst etisk Overblik; Dr. M., der jo netop kom op ved sine „Indledninger om Tro og Biden“ og sine „forelebbige Anstalter til et Systems Opbyggelse“; Dr. M., der i Begyndelsen anmeldte sig som en Ibeens Mand, der kun vilde røre Systemernes Nerve: den samme Dr. M. er nu (Dogm. Dplys. S. 5) med Et bleven saa mæt og træt af alle „theologiske og philosophiske Indledningsspørgsmaal“, at han endog har begyndt af forvandle sig til en Stoffets Mand, der taler om lærde Forskninger i Tertullian. Blot det nu ikke skulde hændes Dr. M., at han over sin dybe Forskning i Tertullian forglemmer Apostlenes Gjerninger, thi at forveksle Kristus og Agrippa (jfr. Dogm. Dplys. S. 30 med Ap. G. Cap. 26, 24.), er — NB. for en lærd Forster — lidet ubelidt.

et Par Blade," er vistnok urimeligt, naar der forlanges en speculativ-dogmatisk Fremstilling af hvert enkelt Dogma for sig. Men Saameget vil dog vel Dr. M. endnu, naar han ret besinder sig, sagtens indrømme os, at der er en stor Forskjel mellem det, at levere en positiv Bearbejdelse af et Dogma, og det, at underkaste en saadan Bearbejdelse en videnskabelig Kritik. Det Første vil i Reglen udkræve mange Blade, det Sidste kan, naar Kritikeren kun rammer det rette Punct, meget vel skee paa et Par Blade." Ogsaa i denne Henseende havde det været ønskeligt, om Dr. M. ikke blot havde bladet og talt Bladene i Mag. Sts. Afhandling, men ogsaa læst og gennemtænkt, hvad der stod paa disse Blade, for han saa „strax lagde Hr. Magisterens Skrivi-eri hen, for ikke mere at optage det."

Som Beviis for, at der er Noget i, hvad jeg siger, skal jeg endnu blot tillade mig at citere et eneste Sted af den Stillingsske Bog. Med Hensyn paa Ubiquitetsdogmet, der omhandles S. 83, hedder det i en Anmærkning S. 73: „At Prof. Martensen i Virkeligheden end ikke i fjerneste Grad formaaer at tænke en punctuel Personligheds Allestedsnærværelse, rober han da ogsaa ganske naivt i Ubiquitetslæren, hvor Talen er om den himmelfarne Guds søn, der har sit Sæde ved Faderens høire Haand, som er overalt. „Ville vi" — saaledes siger vor Dogmatiker, S. 387 — „fastholde og gennemføre Forestillingen om en ubegrændset Christusnærværelse i Himlen og paa Jorden, da kunne vi ikke undgaae at forflygtige Christi Individualitet" (ja det indrømmes ligesemt, at en ubegrændset Christusnærværelse fører til en pantheistisk Opfattelse); „thi selv en forklaret Individualitet, selv et aandeligt Regeme lader sig ikke

tænke uden Begrændsning." Her spørger nu Recensenten: „Lader det sig da i mindste Maade bedre tænke, at Kristus er personlig tilstede i hver Nadvære, naar der i een By eller i 10 a 100 forskjellige Byer samtidigen holdes Nadvære paa 10 a 100 forskjellige Steder i hver By?" —

Denne lille Anmærkning, der ikke optager et Blad, end sige „et Par Blade," er af den Bestaaffenhed, at den ikke blot belyser den Martenssenske Behandling af Ubiquitetsdogmet, men tillige det principielle Forhold, hvort Dr. M. som speculativ Tænkter har sat sig til de firkelige Dogmer i det Hele.

En videnskabelig Recension af vor speculativ-christelige Dogmatik kan i Henhold til denne Anmærkning kortelig redigeres saaledes: „En original speculativ Dogmatiker er opstaaet iblandt os. At denne Dogmatiker baade er original og speculativ, sees af hans Behandling af alle Dogmer uden Undtagelse; men at han virkelig er ligesaa original, som speculativ, og ligesaa speculativ, som original, fremgaaer i Synderlighed af hans Behandling af Ubiquitetslæren. Dette dogmatiske Problem have hverken de ældre eller de yngre Theologer hidtil kunnet løse paa nogen ret tilfredsstillende Maade. Først i det foreliggende Værk er det omfider lykkedes „den dogmatiske Genius" at løse Problemet og ophæve „Eensidigheden" ved en ganske ny Opdagelse. Opdagelsen er denne: For at være nærværende i Nadværen behøver den forklarede Christi Legeme endnu ikke egentlig at være allestedsnærværende, det behøver blot at være mængstedsnærværende paa een Gang. Da nu en saadan Mængstedsnærværelse egentlig maa tænkes som en blot relativ og begrændset Allestedsnærværelse: er her jo

Intet iveien for, at en saadan begrændset Allestedsnærværelse meget vel kan forenes med den forklarede Individualitets nødvendige Begrændsning. See, det er Problemets Løsning, en Løsning, hvori der jo ikke er noget Paradox! — Hvorledes nu vi Andre, der ikke have kunnet gjøre Opdagelsen, imidlertid skulle bære os ad med at faae den nylig opdagede „Mangestedsnærværelse“ virkelig tænkt, siger vor Dogmatiker ikke: han siger kun, at den kan tænkes og bør tænkes og maa tænkes; men Mere siger han ikke, og dette er just det Originale. Hvorledes „Geniusen selv“ bærer sig ad, naar han logisk skal analysere den „relative Allestedsnærværelses“ Begreb, siger han os heller ikke; han siger bare credo, ut intelligam; men, saasnart han bare siger: credo, ut intelligam, er det ogsaa, ligesom om det virkelig var tænkt, og dette er just det Speculative.“

Men det endnu, for at karakterisere det egentlige Standpunct, skulde være nødvendigt at gaae ind paa „den hele Fylde af Dogmer,“ eller kunne vi maaskee lade det blive ved denne magre Recension, og sige: sat sapienti?

„Dersom den dogmatiske Genius“ — siger Dr. M. (Dogm. Dpl. S. 54) — „dengang har været productiv, tør den vel være productiv endnu,“ og heri maa jeg give ham Ret. Men det kommer da nu heller ikke alene an paa, at „en dogmatisk Genius“ er „productiv“; det kommer jo ogsaa væsentlig an paa, hvad det er, „den dogmatiske Genius“ producerer.

Den dogmatiske Productivitet kan for nærværende Tid dog vel ikke nærmest gaae ud paa at opdage nye Troes-artikler eller frembringe nye Dogmer. Jeg for mit Vedkommende kan slet ikke finde, at Dr. M.'s „dogmatiske Genius“

har produceret et eneste nyt Dogme (med mindre det da skulde være Dogmet om den forklarede Christi „Mangestedsnærværelse“). Det Indbegreb af Troessætninger, han behandler i sin Dogmatik, er netop den samme Cyclus af Artikler, Skriftsteder og Qvæstioner, som længst ere bearbejdede paa de allerforskjelligste Maader i den lutheriske Kirke. Til Tilsegnelsen af dette Stof udfordres hverken noget overvættets Forraad af „positive Kundskaber“ eller noget særeget „paa religiøs Livserfaring grundet Bekjendtskab med Aabenbaringens Sandheder“; man finder det hele Apparat i næsten ethvert dogmatisk Compendium, ja i nogle Haandbøger (t. Ex. i Bretschneiders Dogmatik og Hases Hutterus redivivus) endog langt udførligere, end i Dr. M's Bog. Den Martensenske Productivitet har da i dette Stykke ingen lærd Betydning, som om hans Dogmatik var et nyt og eienommeligt Resultat af dogmehistorisk Forskning. Betydningen af Dr. M's „Productivitet“ maa altsaa her søges i noget ganske Andet, nemlig i den videnskabelige Dygtighed, hvormed han heelt igjennem har vidst at opklare Forholdet imellem Troen og Erkjendelsen.

I denne Henseende fordrer saa Dr. M., at man, for ret at vurdere hans „dogmatiske Productivitet“, skal (Dogm. Oplysn. S. 6) „lade Bedommelsen af Erkjendelseslæren gaae Haand i Haand med en Prøvelse af selve Dogmeudviklingen, efterdi disse Tvende gjensidigt oplyse hinanden, og ikke rettelig kunne forstaaes uden i Førelse.“ — Jeg skal nu, støttende mig til Mag. Stillings Anmærkning, strax have den Ære at efterkomme denne Fordring.

„Læren om Christi Sæde ved Faderens Høire — hedder det, Dogm. § 177 — „er udviklet i Læren om Christus,

som den, der i Alt gennemtrængende Nærværelse opfylder Alt i Alt (*τοῦ τὰ πάντα ἐν παντί πληρουνέον*). — Her er altsaa et enkelt, bestemt, positivt Dogme. Til dette Dogme kan nu Erkjendelsen sætte sig i et dobbelt Forhold, et videnskabeligt og et religiøst, et objectivt og et subjectivt Forhold. I begge disse Forhold kan man begynde med Sætningen Credo, ut intelligam; men, som vi strax skulle see, faaer Sætningen en ganske anden Betydning i den religiøse Erkjendelse end i den videnskabelige.

I objectivt videnskabelig Forstand gaaer Credo ud paa en historisk Antagelse af et givet Faktum: Credo, jeg troer, 1: jeg antager for afgjort vist, at Dogmet i sin bestemte Form udtrykker Christendommens og Kirkens sande og rette Mening. Credo, jeg antager Dogmet, som det er, ut intelligam, 2: for at jeg derved kan komme til Erkjendelse. Men til hvilken Erkjendelse? Til en videnskabelig Erkjendelse, 3: til Erkjendelse af, hvorvidt jeg ad Videnskabens Vej kan komme til at indsee Dogmets objective Sandhed, eller ikke. For at afgjøre dette, maa jeg strax henvende min Opmærksomhed paa to Hovedpunkter, idet jeg nemlig maa undersøge: a) om Dogmets Indhold lader sig opfatte i nogensomhelst objectiv Begrebsform, og b) hvorvidt den dogmatiske Forestillings Realitet lader sig prøve efter nogen af de os bekendte objective Love.

I begge Henseender er det imidlertid let at bevise, at den videnskabelige Erkjendelses Forhold til Dogmet umulig kan være et positivt, men maa være et negativt Forhold; thi a) Begreberne: „Allestedsnærværelse“ og „Individualitetsbegrænsning“ ere hinanden modsigende: en allestedsnærværende Individualitet er utænkelig, og Alt, hvad der

kan siges om en individuel Mængstedsnærværelse, — Nonsens. Selv om Dogmets Indhold ikke var i saa aabenbar Strid med Begrebet, som det virkelig er: det vilde dog alligevel ikke kunne tilegnes i videnskabelig Erkjendelse; thi b) Forestillingen om en forklaret Individualitet, der „opfylder Alt i Alt“, hører ikke hjemme i den Tingenes Orden, hvis Love vi kjende, men søger sin Gjenstand i det Overnaturlige. Men, saasnart Videnskaben indlader sig med det Overnaturlige, opløser den sig selv, thi her er ingen Grænse for Phantasteriet: enhver dybsindig „Genius“, der beraaber sig paa den „religiose Livserfaring“, enhver speculativ Charlatan, der paakalder „den umiddelbare og levende Ideeanskuelse“, kan da uden videre paastaae, hvad det skal være, og udgive sine Paastande for videnskabelige Erkjendelser.

Andersledes med den religiøse Erkjendelse. I religiøs Forstand faaer Ordet Credo i Sætningen: Credo, ut intelligam, en afgjort subjectiv Betydning, og derfor maa Ordet: „intelligam“ tages i selvsamme Betydning. „Jeg troer, for at jeg kan erkjende“, efter Christi Forjættelse (Joh. 8, 31—32): „Dersom I blive i mit Ord, ere I sandelig mine Disciple, og I skulle erkjende Sandheden, og Sandheden skal gjøre Eder frie.“ Denne Erkjendelse, der ikke objectivt raisonnerer over Dogmet, men i inderlig og subjectiv Overbeviisning tilegner sig det objective Dogme, kan alene stille sig i et positivt Forhold til Dogmet. Men det maa vel fastholdes og ikke forglemmes, at, idet den subjective Erkjendelse stiller sig i sit positive Forhold til det bestemte Dogme, stiller den sig med det Samme i et negativt Forhold til al mulig objectiv videnskabelig Sandhedserkjendelse, af hvad Navn nævnes kan.

Dette negative Forhold er nu deels et Vigegyldighedens Forhold, forsaavidt den Troende praktisk holder sig til Dogmet, uden at bekymre sig om Videnskabens objective Begreber; deels et polemisk Forhold, forsaavidt den Troende tilige bliver vidende om de Indsigelser, ved hvilke Videnskabene kan forsøge at svække Dogmets religiøse Betydning. For at erkjende Dogmet om Christi Gæde ved Faderens Høire, tør den Erkjendende i Troens Navn aldeles ikke indlade sig paa at ville udgrunde, hvorvidt en forklaret Individualitets Allestedsnærværelse lader sig tænke eller ikke tænke. Troeserkjendelsen bliver ved Ha, og skrider ikke frem til Quare; den bliver i Christi Ord, og indlader sig ikke paa nogen Speculation.

Naar jeg da nu efter denne korte Forberedelse forsøger, hvad Dr. M. fordrer, at „lade Erkjendelseslæren gaae Haand i Haand med en Provelse af selve Dogmeudviklingen“, saa spørges: hvilken Erkjendelseslære kan man da forefinde i Dr. Ms Udvikling af Dogmet om Christi Gæde ved Faderens Høire.

At Dr. M. i Ubiquitetslæren vil corrigere de gamle lutheriske Dogmatikere, og at forsaavidt „det reformatoriske Moment“ ogsaa her viser sig i hans Dogmatik, seer jeg nok; men jeg seer ogsaa, hvad det er for et Correctiv, han har anbragt. Man kan nemlig i det her omhandlede Punkt corrigere de Gamle paa to Maader, alt eftersom man enten beraaber sig paa Troeserkjendelsen eller paa den objective videnskabelige Tænkning. I første Henseende viser man, at de Dogmatikere, der figerede Forestillingen om Christi Legemes Allestedsnærværelse, just stode i Begreb med at overskride den religiøse Erkjendelses Grændse, og kun forsaavidt

bleve frelst fra den objective Speculation, som de i Troens Medfor lode Forstanden drage en Consequens, i hvilken Forstanden selv gif tilgrunde. I sidste Henseende indrømmer man derimod, at de Gamle vare paa rette Spor, idet de gjorde „Christi Erde ved Faderens Høire“ og hans individuelle Nærværelse i den hellige Nadvere til Gjenstand for objectiv Tænkning, men søger saa at rette paa deres objective Begriben ved en endnu dybere gaaende Begriben. Hvilken Bei Dr. M. er gaaet med sit „Reformatoriske“, kan ikke drages i Tvivl: han er aabenbart gaaet den sidste.

At Dr. M., idet han „fremdeles“ vedbliver med sin objective, men dog „paa religiøs Livserfaring“(!) grundede, Erkjendelse af Aabenbaringens Sandheder“, fremdeles paa det Bestemteste vil have den objective Erkjendelse i Troen og udaf Troen adskilt fra en anden objectiv Erkjendelse, der ikke er af Troen, har jeg heller aldrig overseet. Der skal altsaa, ifølge Dr. M's „Grundanskuelse“, gives tvende Arter af objectiv Erkjendelse, nemlig: en lavere, verdslig, almeenvidenskabelig, der endnu ikke kan sige: Credo, ut intelligam, efterdi den endnu er i sin Syndighed, og i denne sin Syndighed kun formaaer at føde den „kosmiske“, „pantheistiske“, „rationalistiske“ Viden, for hvilken Troen er et Paradox; og en høiere, kirkelig, dogmatisk-videnskabelig Erkjendelse, der strax kan sige: Credo, ut intelligam, efterdi den er forløst ved Guds Naade, og det saaledes forløst, at den kan producere den ægte theologiske Speculation, for hvilken Troen ikke er noget Paradox (at sige, naar man tillige har saamange Sprogkundskaber, at man til Ordet „Paradox“ kan søge det tilsvarende Udtryk i Mødermaalet).

Svovledes Dr. Martensen vil have denne Adskillelse for-

staaet, udtaler han paa det Bestemteste i sine „dogmatiske Dplysninger“, hvor han blandt Andet (S. 22) „henstiller“ til mig, „at overveie, om jeg fortrøster mig til at godtgjøre, at Forløsningen af den faldne Menneſkenatur ikke ogsaa omfatter Tankens Forløsning, at dette ikke er Christendommens Hensigt, fuldstændig at restituere den sande Humanitet, men at lade væsentlige Elementer — og Tanken hører dog vel til de væsentlige Elementer — forblive udenfor sin helliggjørende og fuldkommende Virksomhed.“

I den speculative Prædikestil, der prædiker Speculationen uden at tænke Tanken, kan en saadan Forsikkring om „Tankens Forløsning“ jo vistnok tage sig ret godt baade opbyggeligt og speculativt ud; men — „viis mig din Tro af dine Gjerninger!“

Skulde Ideen om „Tankens Forløsning“, saaledes som Dr. M. opfatter den, have nogen sand speculativ-dogmatisk Gyldighed: da maatte jo denne Forløsning være for Dogmatikeren, hvad Geniet er for Philosophen. Det maatte da vise sig, at Dogmatikeren, hvis „Genius“ var bleven „forløst“, virkelig formaaede, at behandle Aabenbaringens Problemer med en saadan videnskabelig Dybsindighed og udvikle Begreberne med en saadan Skarphed, at selv den meest begavede Philosoph maatte misunde „den Forløste“ ikke blot hans „Gave til umiddelbar og levende Ideeanskuelse“, men tillige hans vidunderlige Gave til høiere Tænkning og indtrængende Begriben. Er dette nu i fjerneste Maade anvendeligt paa den Martensenske Behandling af de christelige Dogmer? Jeg henstiller til Læseren at overveie, om han „fortrøster sig til at godtgjøre, at Dr. M.s videnskabelige Udvikling af Ubiquitetsdogmet bærer mindste Spor

af nogen overnaturlig „Tænkens Forløsning.“ Thi jeg kan virkelig ikke finde, at denne „dogmatiske Genius“ enten i § 177 eller i nogen anden dogmatisk Paragraph har truffet ringeste videnskabelig Anstalt til at gøre den paaberaabte Adskillelse af „Christusnærværelsen“ og „Logosnærværelsen“ i nogen Grad indlysende for den objective Tænkning. Derimod forekommer det mig, at Alt, hvad han i denne Anledning „producerer“, er af den Bestaaffenhed, at end ikke den simpleste „Dilettant i Logiken skal misunde ham „Productiviteten.“

„Men“ — indvender maaskee den „velvillige“ Læser — „hvad Du her siger, kan nu fra dit Synspunkt være ganske rigtigt; men hvad beviser det? Det beviser jo kun, hvad ogsaa Dr. Martensen (Dogm. Oplysn. S. 45) kan bevidne, at Du fra Begyndelsen af har misforstaaet Credo, ut intelligam. Da Du nu saaledes, som Dr. Martensen kan bevidne, fra Begyndelsen af saa letfændig misforstod Credo, ut intelligam, at Du uden at tænke over din Tro — quod negligentia mihi videtur! — endog sad og ventede paa, at der „ved et Lykkestræk skulde tilfalde Dig en Krv af ontologiske og andre Erkjendelser“: hvad Under da, at Du i din „Fremfusenhed“ og — jeg maa sige Dig det alvorligt, — i din „Letfændighed“ ikke kan see det Betydningsfulde i Dr. Martensens Productivitet: for at erkjende, hvad den forløste Tænkning her producerer, maatte din egen Tanke jo selv være forløst. Vi Andre derimod, der fra Barnsbeen af ere opfødte og just derved gjenfødte i Christendommen, vi Andre, der alt bleve vant til Paradoget, da vi bleve aarvante fra Moders Bryst, alle vi Andre, der saadan lidt efter lidt ere blevne fortrolige med Aabenbaringens

Sandheder, idet vi saadan lidt efter lidt have faaet „Tankens Forløsning“, see, alle vi Andre, vi kunne vidne for Dr. Martensen, at han, idetmindste relativt og til en vis Grad, har begrebet baade Logosnærverelsen og Kristusnærverelsen, baade Kristusnærverelsen ved Faderens Høire og Kristusnærverelsen i den hellige Nadvere, ja alle vi Andre kunne for vor Deel vidne, at Dr. Martensen speculativt har forstaaet Christendommen, som Dr. Martensen vistnok ogsaa for sin Deel vil kunne vidne, at alle vi Andre speculativt have forstaaet ham!”

Kjære Læser, hvo Du end er, gjenfødt eller ikke gjenfødt (thi derom kan jeg i nærværende Tilfælde Intet vidne), for Du end yderligere begejstrer Dig for Speculationens vidnende Methode: tillad mig da blot et lille Spørgsmaal: Fortrøster Du Dig virkelig til at godtgjøre, at Dr. M. i nogenstunde dogmatisk Paragraph, og da navnlig (for at dvale ved dette enkelte Dogme) i Paragraphen om Christi Allestedsnærverelse, har havt Mod til at overtage Consequensen af sit eget speculative Vidnesbyrd?

Havde Dr. M. for Allvor selv troet paa den objective videnskabelige Tankes „Forløsning“, saa maatte han jo have behandlet „Christusnærverelsen“ paa en ganske anden Maade, end skeet er. Han maatte da ikke blot have „vidnet“, at Begrebet af Christusnærverelsen i Himlen og den individuelle Christusnærverelse i Nadveren er det „naturlige Menneske et Paradox“, men burde tillige have „vidnet“ udtrykkelig, at han for sin Deel meget vel — idetmindste til en vis Grad — kunde tænke dette overnaturlige Begreb speculativt ved Hjælp „af Tankens Forløsning“; ja han burde have vidnet, at baade Anselmus (den Mand, der tidlig

„indaandede ham Lyst til dogmatisk Speculation“) og „den første Adam“ og „Peder paa Forklarelsens Bjerg“ virkelig have kunnet tænke, hvad der ellers er den menneskelige Forstand utænkeligt, Begrebet af Christi Legemes individuelle Mængstedsnærvarelse, og — vel at mærke — tænke dette Begreb videnskabeligt, objectivt, contemplativt, speculativt, dogmatisk. Kort sagt: Dr. M's Paaberaabelse paa „Tankens Forløsning“ indeholder den Paastand, at Christus og Apostlene skulle have forjættet de Tvoende en ny speculativ Logik, en objectiv Logik eller Ontologie, hvorved det siden hen, naar de første evangeliske Mirakler ophørte, kunde blive muligt for en „dogmatisk Genius“ som „den hellige og almindelige Kirkes Organ“ at gjøre et nyt og mere tidsvarende Mirakel, et speculativt videnskabeligt Mirakel ved nemlig at gjøre Det tænkeligt, som ellers enhver anden videnskabelig Tænker maa finde utænkeligt.

Har nu Dr. M. virkelig, naar det kom til Stykket, gjort Alvor af denne Paastand? Jeg kan ikke see det. Thi det lille Tankeforsøg, den „dogmatiske Genius“ her anstiller over Christi Legemes Allestedsnærvarelse, synes mig just ikke at udvise nogen „helliggjørende og fuldkommende Virksomhed eller bære Spor af nogen særegen Gjenfødelsens Logik. — „Selv en forklaret Individualitet, selv et aandeligt Legeme lader sig ikke tænke uden Begrændsning.“ Denne Tanke er virkelig saa beskedet, saa tilgængelig, saa ligesom, naturlig og spagfærdig, at den ikke i mindste Maade overstiger, hvad den almindelige Logik i saa Henseende kan overkomme.

Naar nu Dr. M. med alt Dette saa bitterlig flager over, at hans Recensenter ikke have „givet sig Tid til at lade

Bedømmelsen af Erkjendelseslæren gaae Haand i Haand med en Prævelse af selve Dogmeudviklingen, og vil, at Læseren skal betragte Indledningens „almindelige Principer i uoploselig Forbindelse med den virkelige Saganstuelse, idet han paaftaaer, at disse almindelige Principer først ved en saadan Saganstuelse faae „Liv og Skikkelse“, da indseer jeg virkelig ikke, hvad Fordeel den høiarverdige Forfatter kan vente sig af at indskjarpe en saadan Fordring. Thi, jeg vil ikke fordølge det, det forekommer mig, som om Dr. M's „Erkjendelseslære“ tager sig langt bedre ud, naar den holdes i en vis almindelig og svævende Afstand fra den „virkelige Saganstuelse,“ end naar man anvender den til „en Prævelse af selve Dogmeudviklingen.“ Hvad Hs. H. f. G. i de dogmatiske Dplysninger oplyser om „den umiddelbare og levende Ideeanskuelse,“ om „Tankens Forløsning“, om „Forløsningsbevidstheden“ og „Aabenbaringsbevidstheden“, om al „den Herlighed og Guddommelighed og himmelske Klarhed,“ „Aabenbaringen“ formedelst „Aabenbaringsbevidstheden“ har i sig selv „paa Grund af det Indblik, den lader os gjøre i Guds Dybheder“, hvilket Indblik igjen stadfæstes ved speculative Henblik til Anselmus og den første Adam og Peder paa Forklarelsens Bjerg, og det saaledes, at disse Henblik igjen stadfæstes ved nye Indblik i „den profetiske Anskuelse af den nye Himmel og den nye Jord“, i „Regelmighedens Forklarelse“, i „Contemplationens Rose“ og Speculationens „stille Glæde“ („I dit Lys skulle vi see Lys!“): alt dette tykkes mig at være fremsat saa smukt, saa dybsindigt, aandrigt og opløstende, at det næsten er Synd at drage det ned fra det Svævenes ætheriske Høide og sætte det i Forbindelse med nogen „virkelig Sagan-

stuelse"; thi ved Forbindelsen med Noget saa prosaisk som en virkelig Saganstuelse vilde jo alle disse „Contemplationens Roser" falme og tabe deres Duft.

Hvordan det altsaa vil gaa med den Martensenste „Erkjendelseslære," naar den virkelig skal „gaae Haand i Haand med en Provelse af selve Dogmeudviklingen", er nu viist i Udviklingen af Ubiquitetsdogmet. For at Ingen skal mene, at jeg her vilkaarligen har valgt et Dogme, som ifølge sin Natur horer til de meest ubegribelige, maa jeg gjore opmaerkksom paa, at jeg aldeles ikke vedkjender mig den nylig opfriskede Adskillelse imellem „meer og mindre begribelige" Dogmer, og at Dr. M., hvis Skarpsindighed bør have Vren for denne Distinction, selv maa indromme, at dette Dogme, ifølge hans egen Rangordning, horer til de meest begribelige. „Morkets Ubegribelighed" — siger han, Dogm. Dpl. S. 58 — er vaesentlig forskjellig fra Lysets, hvoraf da ogsaa folger, at den Begribelighed, om hvilken her kan vaere Tale, er en specifisk anden...;“ men den forklarede Christus tilhorer jo ikke Morkets, men Lysets Rige. Dr. M. kan altsaa ikke beklage sig over, at jeg ved denne Teilighed forvevler ham det „Teleologiske" med det „Anti-Teleologiske; thi „Christi kongelige Embede" horer dog vel med til „det Teleologiske." — Hvad der imidlertid naermest har foranlediget mig til at dvale saalange ved Ubiquitetsdogmet, er ingenlunde den Martensenste „Modsaetning imellem det Teleologiske og det Anti-Teleologiske", men, som sagt, den Stillingste Anmaerkning.

Idet jeg saa hermed slutter Forhandlingen om Mag. Stillinges Competance som Recensent af Dr. Martensens Dogmatik, skal jeg endnu kun tillade mig en Bemerkning.

Alt Dr. M., naar han overhovedet sølte sig oplagt til at svare „sine Recensenter“, maatte svare i en skarp Tone, var ifølge „det Sprog“, man havde tilladt sig mod Hs. H., at vente. Alt Dr. M., i det Dieblif han nedlader sig til at betræde Arena'en, strax viser sine Modstandere, at der er Riis i den Kist, hvormed han nu agter „at feie for sin Dør“, er polemisk i sin Orden. *) Alt Dr. M. ikke lader det blive ved det intellectuelle Riis, men (ret som om han uvilkaarlig sølte, at hans intellectuelle Riis ikke var saltet nok) tillige griber det moralske (sit *venia verbo*) Kistekast, for at virke med desto større „Alvor“, er vel ikke saa ganske i sin Orden; dog, da Dr. M. nu een Gang har meent at burde egsequere den moralske Revselse, skal ogsaa denne Forret for mit Vedkommende være hans „dogmatiske Genius“ velvillig indrømmet, og Alt, hvad han ved denne Leilighed har sagt om min „Paatrængenhed“, Fremfusenhed“, „Etsindighed“ og „Ustadighed“, for gammelt Venstabs og Befjendstabs Skyld tilgivet.

Derimod er der een Ting, man paa det Alvorligste maa foreholde Dr. Martensen, og det ikke blot for Dr. Martensens egen Skyld, men ogsaa for „Litteraturens“ Skyld (thi Dr. Martensen og „Litteraturen“ og „Litteraturen“ og Dr. Martensen kunne her ikke adskilles), og det er, at Hs. H. ikke en anden Gang, naar han vil discutere „de almindelige Principer“, forhaster sig med at lægge Modstanderens „Skriverie“ hen,

*) Saaledes er det f. E. ret passende og ingenlunde uvirrigt, at han i sine dogmatiske Dplysninger præsenterer mig som Den, der vil arve de „rige Dnfler.“ —

for han ret har seet sig for, hvad det var, der i dette „Skriverie“ stod skrevet. At Dr. M. ved denne Heilighed har meent at burde „holde Justits i Litteraturen“, betvivler jeg ikke; men — for en anden Gangs Skyld — var det dog virkeligt enskeligt, om en Mand, til hvis Autoritet Dr. Martensen sætter Lid, ret vilde indprænte ham ovenstaaende velmeente Raad; thi hvis Hs. H. fremturer med sit excommunicerende Magtsprog, som han her har begyndt, kunde han jo let misbruge Banstraalen til stor Skade baade for sig selv og for „Litteraturen.“

Som et Slags Undskyldning for Mag. Stillings Afviisning kunde man maaskee betragte Dr. M's Yttring (Dogm. Opl. S. 8), at han „umulig kan tage Hensyn til Alle, allerede af den Grund, at dette vilde føre til en trættende og uoverkommelig Vidtloftighed. I den Forudsætning, at Alt er afgjort, naar de „Sætninger“, paa hvilke min „undersøgende Anmeldelse“ støtter sig, ere fuldkastede, mener da den høiærværdige Forfatter at træffe Sommet paa Hovedet, ved at træffe mit Hoved, og altsaa er det da nu mig, der alene maa holde for.

Uden at ville opholde sig ved min „Skrivemaade“ (hvad der vel ogsaa maa anses for overflødig, efterat H. H. selv har givet „Beviis paa sin Skrivemaade“) vil Dr. M. blot opholde sig lidt over „Form og Tone“ i min Anmeldelse, og gaaer saa uden Omsvøb løs paa Sagen, idet han erklærer:

„De Sætninger, Recensenten (Prof. R.) opstiller imod mig, betragter jeg som Sætninger, for hvilke Ingen uden han selv er ansvarlig. Om hine Sætninger maaskee have en heelt anden Mening i den humoristiske Sammenhæng

hos Pseudonymerne, om Recensenten her er i Forstaaelse, eller i Iffe=Forstaaelse, eller i Misforstaaelse, alt Dette ligger uden for Omfærdens af min Undersøgelse. Jeg skal her kun indskrænke mig til den langt ringere og beskednere Opgave at seie for min egen Dør ved at vise, at jeg aldeles ingen Brug har for de Læresætninger, Recensenten med saamegen Paatrængenhed har villet meddele mig, efterdi jeg paa disse maa anvende det gamle Ord, at det Sande deri ikke er Ryt, og det Rye ikke Sandt; ligesom jeg ogsaa skal vise, at hvorledes det end monne forholde sig med hans Forstaaelse af Pseudonymerne, saa er det uomstødeligt vist, at han ikke har forstaaet mig, men paa det vilkaarligste misforstaaet og mistydet mine Tanker" (Dogm. Oplysning. S. 13—14).

Alt min „undersøgende Anmeldelse“ i visse Puncter er noget nærgaaende, vil jeg ikke negte; men den „velvillige“ Læser vil da vist heller ikke negte, at Anmeldelsens blot sammenstillende, undersøgende og spørgende Form er lemfældig og svag i Forhold til de stærke Ord, i hvilke Dr. Martensen her proclamerer sin dogmatiske Speculations Uantastelighed.

Anmeldelsen, der begynder med „en Undskyldning, at den tillader sig at sammenstille tvende, i Retning, Aand og Tone saa ueensartede Skrifter,“ som Mag. S. Kierkegaards „Johannes Climacus“ og Dr. H. Martensens „Christelige Dogmatik,“ deler sig i to Dele.

Anmeldelsens første Deel (S. 9—12) indeholder kun, hvad Dr. M. kalder „et Excerpt“ af Pseudonymen, en sammentrængt Fremstilling af de Hovedtanker, der bevæge Humøristen, idet han tager sig den Frihed at behandle Theologernes Forsøg med den objective (historiske og speculative)

Viden af Christendommens objective Sandhed, ikke som en videnskabelig Opgave, der egentlig bør diskuteres i Viden-
skaben, men som den Art „alvorlige“ Bestræbelser, der, naar
de sees i Ideen, vise sig at være af den Bestaafenhed, at
de væsentlig høre hjemme i den høiere Komik. Hvad den
komiske Udførelse selv angaaer, kunde denne naturligviis ikke
gjengives i et „Excerpt“; hvorfor jeg da heller ikke har til-
ladt mig noget Forsøg i denne Retning. Men, at der igjen-
nem „Humoristens“ Komik gaaer en frygtelig Allor, var
mig tillige saa klart, at jeg, især da jeg saae, hvorledes
Dr. Martensen i „Forordet“ til sin Dogmatik var kommen
paa πὸν σῶς, og talte saa betydningsfuldt om „Strotanker
og Aphorismer, Indfald og Glimt“ — umulig kunde und-
lade at henlede Hs. Høiærvs. Opmærksomhed paa det
Spørgsmaal:

Har ikke „Johannes Climacus“ dialektisk
skjærpet det christelige Problem?

Da nu saaledes Anmeldelsens første Deel udelukkende
beskæftiger sig med Pseudonymens Theses, og ikke med et
eneste Ord falder ind i den Martensenske Tankegang, kan
Beviset for, at jeg har misforstaaet Dr. M., ikke hentes fra
dette Parti. Hele Eftertrykket falder altsaa paa Anmeldel-
sens anden Deel, der (S. 42 — 132) heelt igjennem bevæger
sig om det Spørgsmaal:

Har ikke „den christelige Dogmatik“ udialek-
tisk omgaaet det christelige Problem?

I denne anden og forholdsviis udførligere Afdeling (der
endog ved en liden Streg er adskilt fra den første) har jeg
da — saavidt jeg veed — heller ikke brugt nogen fremmed
Tunge, men, med Undtagelse af Citater, som ikke vel tillade

nogen Omstrivning, fremsat Alt med mine egne Ord, og forklaret Dr. M. min Mening om hans Dogmatik, saa godt jeg har kunnet.

Vil Dr. M. altsaa gjøre det „uomstødeligt vist“, at jeg ikke har forstaaet ham, men „paa det Vilkaarligste misforstaaet og mistydet hans Tanker“: da er jeg vel ogsaa berettiget til at vente, at Hs. Høiarv. deels indlader sig paa de i min Recension udviklede Hovedpuncter, deels begrunder sit eget „mistydede“ Videnskabsbegreb saa tydelig og bestemt, at deraf kan sees, at min Opfatning har været en Misforstaaelse. Maaskee vil Dr. M. engang med Tiden gjøre begge Dele; men, at han endnu i sine „dogmatiske Oplysninger“ hverken har gjort det Første eller det Sidste, er — uomstødeligt vist.

Dr. Martensen har jo i sine dogmatiske Oplysninger aldeles ikke indladt sig paa at besvare de Indvendinger, min undersøgende Anmeldelse fremsætter mod hans Dogmatik.

For strax at angive Forskjellen imellem Troeserkjendelsen og den objective Viden, begynder Anmeldelsens anden Deel med en Undersøgelse af, hvad det vil sige, at være „absolut i Troen“ og „absolut i Viden.“ Forfatteren af de dogm. Opl. er imidlertid saa langt fra at tage noget Hensyn til denne Undersøgelse, at han endog tillægger mig saadanne Meninger, som han umulig kunde have tillagt mig, hvis han i mindste Maade havde ændset mine Ord.

Hvad t. Ex. Viden angaaer, hedder det udtrykkelig (Anm. S. 49): „At erklære sig absolut i Viden er en Anmasselse, forsaavidt den Speculerende dermed vil sige sig at have en i alle Henseender absolut og fuldkommen Viden af

det Absolute ... Ikke destomindre lader Dr. M., som om Sigt aldrig var sagt, og paadutter mig uden videre den Anmasfelse, at ville gaae ud fra en Speculation, der paatager sig at gjøre Guds Væsen absolut begribeligt. — „Men, svarer Prof. N., ... Gud maa enten være absolut begribelig eller absolut ubegribelig.“ (Dogm. Dpl. S. 52).

Hvad Troen angaaer, siger Anmeldelsen (S. 50): „At ville gaae og gjælde for absolut i Troen er en Anmasfelse, hvis den Enkelte dermed vil udgive sig for at kunne fuldkomme al Troens Gjerning, at have en i alle Maader absolut og ubetinget Tro, den Tro, som flytter Bjerger“ Men, langt fra at gaae ind paa den i Anmeldelsen fremhævede Adskillelse af, at holde sig absolut til Troens Princip, og, at udgive sig selv for en absolut Troende (en Adskillelse, som Forordet til Dogmatiken gjorde høilig fornøden), gaaer Forf. af dogm. Dpl. dette Punkt med tilsyneladende Uvidenhed forbi, og tillægger mig uden videre den Anmasfelse, at ville udgive mig for Troeshelt (jfr. dogm. Dpl. S. 71—72 o. f. St.), og dette har Hs. H., som det synes, gjort, ene og alene, for at kunne (Dpl. S. 12) have den Fornoielse at gjentage den Tvetydighed, han har anbragt i Forordet til sin Dogmatik, „at ligesom der var en Tid, da vi havde ikke Faa iblandt os, som altfor tidligt vare blevne absolute i Viden, saaledes fattes det nu ikke paa Saadanne iblandt os, som altfor tidligt ere blevne absolute i Troen*) og altfor tidligt ere blevne Troens Forsvarere.“

*) At en Hr. Cand. Hjort kan komme springende med den Nøhed, at jeg nu virkelig bilder mig ind at være den Troende selv, fordi jeg i mit Skrift „Evangelietroen og den moderne Bevidsthed“ har labelt den Troende tale, faaer jeg naturligtviis at finde mig i; men, at Dr. Martensen nu ogsaa

Som Bidrag til nærmere Bestemmelse af Forholdet mellem Troeserkjendelsen og Videnskaben behandler Anmeldelsen under den Overskrift:

„Den christelige Dogmatik“ famler efter Problemet, men finder det ikke,

det Spørgsmaal, hvorvidt den speculative Dogmatik væsentlig lader sig adskille fra den saakaldte Religionsphilosophie eller ikke. Besvarelsen af dette Spørgsmaal er i nærværende Sag af gennemgribende Betydning. Lod det sig virkelig paavise, at der i Henseende til Princip, Methode og videnskabelig Interesse bestod en sand og betydningsfuld Mod sætning imellem den speculative Dogmatikers og den speculative Philosophs Opfattelse og Behandling af de christelige Dogmer: saa fik Dr. Martensen i Sandhed Ret, saa vilde man virkelig dog tilsidst blive nødt til at indrømme, at der gaves en dobbelt Speculation, en dogmatisk og en filosofisk, og at den første i sin Art var ligesaa videnskabelig berettiget, som den sidste. Nu stræber „Anmeldelsen“ at godtgjøre, at en saadan Mod sætning kun bestaaer i Dogmatikens Indbildning, ikke i Sagen. „Anmeldelsen“ efterviser, at det Forsøg, Dr. M. har gjort med at adskille Dogmatikens Begreb fra Religionsphilosophiens, opløser sig — trods alle hans Forsikringer og Paastande — i et reent Intet; ja det fremhæves udtrykkelig, at den Martensenske Adskillelse

tager denne Ordagelse til Indtægt, falder mig lidt tungt. Dr. M. burde dog virkelig kunne gjøre Forskiel mellem det, at lade den Troende tale, og det, at tale som den Troende; Dr. M. siger jo desuden selv, at han har læst det Skrift af mig, hvis Forord ender saaledes: „Forfatteren af nærværende Skrift tilstaaer oprigtig, at han endnu hverken i Ord eller Gjerning ret forstaaer at stride for Troen, som det sig bør“ o. s. v.

af „theologisk“ og „philosophisk Speculation“ har havt et saa uheldigt Udfald, at endog tvende Paragrapher i hans egen Dogmatik desangaaende ere geraadede i aabenbart Fjendskab med hinanden.

Hvad har nu Forf. af dogm. Dplys. oplyst i denne Anledning? Intet, aldeles Intet. Uden at ændse de mod hans Adskillelse fremsatte Indvendinger, gjentager han blot sin Paaastand, at den theologiske Speculation er af en ganske anden og høiere Art end den philosophiske, paanøder eller rettere paadigter mig (Dpl. S. 14) den Antagelse, at der ved den objective Videns blot skulde tænkes paa „en ligegyldig Videns“, uagtet „Anmeldelsen“ *) siger lige det Modsatte; ja gaaer endog (Dplys. S. 27) strengt i Rette med mig, fordi jeg skal have overseet, at enhver Videns maa have sin Interessens, da „en absolut interesseløs Videns neppe lader sig tænke“. — Saaledes forstaaer nu Dr. M. sine „Recensenter“. Man gjør ham opmærksom paa Forskjellen imellem den religiøse og den videnskabelige Interessens, deraf udleder han, at man taler om „en absolut interesseløs Vi-

*) „Men, naar det nu er vitterligt, at denne Adskillelse (imellem Dogmatikerens og Philosophens Interessens for Erkjendelsen af Dogmet) beroer paa en ulykkelig Forveksling af det Personlige og det Geniale; naar det nu er vitterligt, at En kan være en troende Christen og arbejde frastig i Troen, uden at have den intellectuelle d. v. s. den theoretiske Kjærlighed, hvorefter her tales, medens en Anden kan være aldeles behersket og betagen af denne Kjærlighed, uden i samme Grad at arbejde for den subjective Tilegnelse i Troen; naar det er vitterligt, ... at den intellectuelle og speculative Kjærlighed, hvormed Tænkeren forbygger sig i Aabenbaringens Mysterier, ingenlunde er nogen egentlig religiøs Fordring („Troen er jo det ene Fornødne for os Alle“), men ene og alene Talentets Drift og Trang til Beskuelse af Ideen, til objectiv Glæde i guddommelige Synere: hvor er saa Forskjellen?“

den", og klager saa over, at man „misforstaaer og mistyder hans Tænker“.

„Den christelige Dogmatik vil tilegne sig Speculationen, men uden at fatte Speculationens Problem“.

Under denne Overskrift gaaer „Anmeldelsen“ (S. 67—90) ind paa en nærmere Udvikling af den principielle Forskjel mellem Troeserkjendelsen og Speculationen, der i det Foregaaende er paapeget. Undersøgelsen anlægges ikke her nogen fremmed Maalestok, men finder overalt sit Udgangspunkt i Dr. M's egen Dogmatik, det er Dr. M's egne „Grundsætninger“ om Erkjendelsen i Troen og udaf Troen, der, under omhyggelig Sammenstilling af herhen hørende Citater, gjøres til Gjenstand for videnskabelig Prøvelse. Efter at have fikket sig Begrebet af, hvad Dr. M. kalder „den rene Videnskab“, samler „Anmeldelsen“ sin hele Opmærksomhed paa det Sted i „Dogmatiken“, der, hvad Standpunktet angaaer, vel med Rette maa betegnes som det egentlige Hovedsted.

„For Dogmatiken er Christendommens absolute Sandhed given forud og uafhængig af al Speculation. Hiint *ὁὸς πὸὺ σιῶ*, som den søgende Philosophie saa ofte har udtalt, er oprindelig besvaret for Dogmatiken; og ikke gjør Dogmatikeren Christendommen afhængig af sin Granskning, men søger kun igjennem Tænkningen en dybere Tilegnelse af den Sandhed, der er ham det Viseste af Alt, og til hvilken han er kommen ad en heelt anden Vej end Speculationens.“ (Dogm. S. 5.)

Den skjulte Modsigelse, der ligger i disse Ord, drager Anm. frem, og concentrerer sit Resultat i følgende Udtryk (S. 80): ... „er Troens Tænkning forskjellig fra Specula-

tionens, eller ere de i Grunden Gøt? Indrømmer Dogmatikeren det Sidste, saa tilstaae vi vel, at han har Ret, naar han søger Troeserkjendelsens Guldendelse i Speculationen; men maae vi saa spørge, hvad der berettiger ham til den Paaastand, at han selv er kommen til den høieste Sandhed ad en heelt anden Vej end Speculationens? Erklærer han sig derimod for den første Antagelse, at nemlig Troeserkjendelsen i Princip og Væsen er aldeles forskjellig fra den speculative Erkjendelse, da indrømme vi ham gjerne, at han forud maa være kommen til den absolute Sandhed ad en heelt anden Vej end Speculationens; men maae vi saa spørge, hvor han som Dogmatiker da vil hen med Speculationen?"

Hvad har nu Forfatteren af dogm. Dpl. gjort for at belyse dette Punkt? Han har (Dpl. S. 51) paadigtet mig følgende Feilgreb:

„Hvad da angaaer Prof. M's Paaastand, at jeg skal have misforstaaet Speculationens Problem, da beroer denne aabenbart derpaa, at han opstiller et heelt andet Begreb om Speculationen, end det, jeg har vedkjendt mig i min Dogmatik, og derved fra først af forrykker det hele Synspunkt.“

Altsaa: jeg holder mig til Dr. M's eget i Dogmatiken „opstillede“ Speculationsbegreb, for at vise, at dette Speculationsbegreb i enhver Henseende er falskt og uholdbart; uden at indlade sig paa mine Grunde, erklærer Dr. M., at jeg opstiller „et heelt andet Begreb om Speculationen, end det, han har vedkjendt sig“, og vil saa, at denne Erklæring skal gjøre det „uomstødeligt vist“, at jeg „ikke har forstaaet ham, men paa det Vilkaarligste mistydet og misforstaaet hans Tanker.“

Ja Forfatteren af dogm. Dpl. gaaer endnu lidt videre. Han vedbliver nemlig at reise Bestyrdninger, der ere af den Bestaaffenhed, at jeg næsten maa antage, at H. H. enten har læst min Anmeldelse, som han, efter egen Tilstaaelse, har læst Pseudonymerne, d. v. s. blot flygtig og „fragmentarisk“, eller ogsaa glemt igjen, hvad han havde læst.

I Anledning af, at jeg (hvad, som ovenfor er viist, er en usandsfærdig Paaastand) skulde være gaaet ud fra en Speculation, der paatager sig at gjøre „de guddommelige Ting absolut begribelige“, tillægger Dr. M. mig saaledes (Dpl. S. 52) følgende Argumentation: „Gud maa enten være absolut begribelig eller absolut ubegribelig. Thi Kant og Hegel vare systematiske Hoveder, og den ene af disse lærte, at de guddommelige Ting vare absolut ubegribelige, den anden, at de vare absolut begribelige. Vilde vi derfor være systematiske Hoveder, da maae vi enten lære det Ene eller det Andet.“

Hvad jeg i min Anmeldelse (S. 124) har sagt, er imidlertid kun, hvad der længst er anerkjendt i Videnskaben, at Den, der vil skrive et System og gjælde for et systematisk Hoved, maa fastholde et Principle, og fra Først til Sidst respectere dets Conseqvenser, hvad enten han saa forøvrigt er Theolog eller Philosoph. For at betegne, hvad jeg mener med det Udtryk: „et systematisk Hoved“, har jeg exempelviis anført Kant og Hegel. Heraf tager Dr. M. Anledning til at irettesætte mig for en metabasis in aliud genus.

„Men“ — hedder det (Dpl. S. 52) — „istedetfor at beraabe sig paa Kant og Hegel, hvis Paaberaabelse i nærenærende Sammenhæng er en metabasis in aliud genus,

skulde han (Prof. N.) hellere have fremført mig Dogmatikeres Exempel af tilsvarende Auctoritet." —

Den Læser, som har mindste Kjendskab til den nyere Tids theologiske Litteratur, vil uden Tvivl studse og falde i Forundring over den besynderlige Driftighed, hvormed Dr. M. her taler om *metabasis in aliud genus*. Det er jo dog vel vitterligt, ja — „uomstødeligt vist“, at Dogmatikerne Daub og Marheineke væsentlig holdt sig til samme *genus cognoscendi*, som Philosopherne Schelling og Hegel, og at Dogmatikeren Schleiermacher paa sin Viis var ligesaa systematisk-subjectiv, som Philosophen Kant.

Det maa endydermere vække Forundring, at Forf. af dogm. Dpl. saaledes kan dable mig som den, der ikke har „fremført ham Dogmatikeres Exempel af tilsvarende Auctoritet“, da jeg dog i min Anmeldelse (S. 89) udtrykkelig har anført ham Daub og Marheineke, og, S. 66, mindet ham om Schleiermacher.

Ikke mindre paafaldende forekommer mig den Sufficance, hvorved Dr. M., uden i fjerneste Henseende at ændse, hvad der staaer i Anmeldelsen (S. 82—84), fremsætter den Fordring, at jeg „i Gjerningen skulde have gjendrevet den Sætning, han har opstillet i sin Dogmatik, at ligesom de altid ere blevene tilfamme, der have givet sig ud for at have begrebet Alt, saaledes ere de ikke mindre blevene tilfamme, der have meent een Gang for alle at kunne afstikke Grændserne for al menneskelig Begriben; thi bag efter viste det sig bestandig, at der gaves plus ultra, og de formentlig faste Grændser aabenbarede deres bevægelige Natur ved at flytte sig“ (Dogm. § 33).

„Ja“ — svarer Anmeldelsen (S. 82) — „ved at flytte

fig!" og tilføier derpaa Udskilligt om den „flydende Grændse" og om „plus ultra".

Derfor det at „finde sig selv" og blive sit Standpunkt tro skal vise sig deri, at man, hvad der saa end indvendes imod den een Gang opstillede „Grundanskuelse", blot holder Dreene stive og trodser alle Indvendinger ved en dristig Gjentagen af egne Paastande: da indrømmer jeg gjerne, at Dr. M's Udfærd i denne Sag kan kaldes dogmatisk-normal, og at Hs. H. i saa Henseende maa siges at have „fundet sig selv". Skal man derimod lægge mindste Vægt paa Sandhed og Sandhedsundersøgelse: da indseer jeg virkelig ikke, hvad Dr. M. kan mene at opnaae ved en saa tilidsfuld Gjentakelse af Paastande, hvis Uholdbarhed er saa iøinefaldende, at de end ikke finde Tilhold i den populære Mening.

At de altid „ere blevne tilfamme", der have meent een Gang for alle at kunne „afstikke Grændserne for al menneskelig Begriben", er en ligesaa ubestridelig som trivial Sætning, naar Taleren er om saadanne Ting, som virkelig kunne være Gjenstand for „menneskelig Begriben". Naturvidenskabene, Lægevidenskabene, Mathematikken, Philosophien, kort, alle virkelige Videnskaber befinde sig jo i en stadig Fremadstriden, i alle virkelige Videnskaber gives der plus ultra, og Den maatte være forrykt, som her vilde paatage sig een Gang for alle at „afstikke Grændsen for al menneskelig Begriben".

Men hvo seer nu ikke, at her i denne Sag tales om at „afstikke" en ganske anden „Grændse". Her tales jo om at „afstikke" den Grændse, hvorved den indbildte Vidensnødvendigviis adskiller sig fra den sande Videns. Denne

Grændse er saare let at affstikke: Om det Overnaturliges Væsen gives der kun en indbildt Viden; om den Lov, hvorefter det Overnaturlige virker ind paa det Naturlige, gives kun en indbildt Viden; om Miraklets objective Gyldighed gives der kun en indbildt Viden; om den aabenbarede Religions objective Sandhed gives der kun en indbildt Viden.

Alt den her „affstufne Grændse“ staaer fast, godtgjøres saavel af Sagens Natur, som af Historiens Vidnesbyrd. Det ligger i Videnskabens Væsen, at den ikke kan vove sig ind paa det Overnaturliges Enemærker uden at give sig Phantasien og Phantasteriet i Bold. Det sees af Theologiens Historie, at denne Videnskab, langt fra at gaae fremad i objectiv metaphysisk Viden, meget mere gaaer tilbage i samme Forhold, som de virkelige Videnskaber gaae frem. Naturvidenskaben, Philosophien og den historiske Kritik have jo netop i den nyere Tid, hver paa sin Maade, bragt Theologien i en saadan Selvmodsigelse, at der just ikke behøves stor Skarpsindighed for at see, at Theologernes middelalderlige *) Videnskabsbegreb opløses Dag for Dag, og viser sig lige ubrugeligt for Videnskaben og for — Kirken.

„Den kristelige Dogmatik vil tilegne sig Troen, men uden at fastholde Troens Problem.“

For at retfærdiggjøre denne Paaastand, slutter „Anmeldelsen“ sig (S. 90—125) saa omhyggelig og nøiagtig til de Grundsætninger, den Martensenske Dogmatik „opstiller“ om Troen, at man af det hele dogmatiske Værk ikke skal

*) Det er i denne Henseende da heller ikke uden Betydning, at Dr. M., for at finde et Slags „Forbillede“ for sin „dogmatiske Speculation“, gaaer tilbage til Anselmus og Middelfalderens Kloster.

kunne anføre mig et eneste Sted, hvis Betydning i dette Punkt er overseet. Det er overhovedet ret karakteristisk, at den Martenssenske Dogmatik, hvis „Speculation“ jo er i Troen, gaaer ud fra Troen og ud paa Troen, netop forraader, hvad Magister Stilling i sin Recension (S. 29) træffende bemærker — „en paafaldende Mangel paa qualitativt betegnende Prædikater for Tro og Haab.“ Dette, siger jeg, er karakteristisk; thi, var Dr. M. virkelig bleven opmærksom paa Det, der egentlig udgjør Troens Oualitet: han havde nødvendigviis maattet opgive „Speculationen.“

At Troen i sig forener baade det Subjective og det Objective, at den Troende maa holde sig til Troens Gjenstand, maa vide, hvad det er, han troer, og gjøre sig Røde for sin Troes Indhold, forstaaer sig af sig selv, og er heller ikke blevet omtvistet. Men, just idet man fra begge Sider indrømmer, at Troen og Troens Gjenstand maa svare til hinanden, saa gjentager sig her det Spørgsmaal, som i nærværende Sag er det egentlige Hovedspørgsmaal: Hvorledes skal Forholdet imellem Troen og Troens Gjenstand rettelig bestemmes?

I Dr. M's Dogmatik bestemmes Forholdet paa een Gang som et relativt Vidensforhold og derhos tillige som et Eksistentialforhold, d. e. et subjectivt personligt Forhold.

At denne Opfattelse af Forholdet er uklar, tvetydig og selvmodsigende, stræbe Anmeldelsen at vise, ikke ved at anlægge en fremmed og vilkaarlig Maalestof, men ved at holde sig til Dogmatikens egne Ord.

„Dogmatikens anden Hovedsætning“ — hedder det, Anm. S. 96 — „gaaer ud paa at forebygge „den Misviisning, der af Betydning for „den Troende“ og hans Sjælstilstand bliver

ligeegyldig for Troen (fides, quæ creditur), der af Iver for det Opbyggelige glemmer Indholdet, hvormed der skal bygges, glemmer Grundvolden, hvorpaa der skal bygges." — „Hvad Reformationen vilde" — hedder det (Dogm. S. 40 § 21) — „var hverken udelukkende det Objective eller det Subjective, det var den frie Forening af det Objective og det Subjective, af Troens Indhold og Troens Inderlighed, af guddommelig Aabenbaring og religiøs Selvbevidsthed."

Imod denne „frie Forening af det Subjective og det Objective", saaledes som Dr. M. har forstaaet den, gjør Anmeldelsen den dobbelte Indsigelse, at nemlig a) „det Objective" herved opløser sig, saa at det, der bliver tilbage, kun er et vagt og ubestemt subjectivt Noget, og b) at „det Subjective" fra sin Side ligeledes forflygtiges saaledes, at det, der bliver tilbage, kun er et ubestemt og ubestemmeligt objectivt Noget.

a) Hvad det første Punkt angaaer, vil Dr. M. naturligvis sikkre sig „det Objective" ved en videnskabelig Paa-beraabelse paa „Kirken, Skriftens og Aandens Vidnesbyrd." Anmeldelsen bebrejder ingeniunde Dr. M., at han i sin Dogmatik har henviist os til disse Vidnesbyrd; men den gjør ham opmærksom paa, at han ikke har forstaaet at afbenytte disse saaledes, at enten Troen selv (fides, quæ creditur) eller Troens Indhold (Lærebegrebet — fides, quæ creditur) derved i mindste Maade klares og sikkes. Anmeldelsens Tankegang er i Korthed følgende:

„Den objective Canon for al Christendom" (Dogm. § 22) er Kristus selv. Men Kristus er kun i sin Kirke: altsaa er det Kirken, „hin store Enkelte!" — der er den objective Canon. Men Kirkens egentlige „Prævesteen (lapis lydius)" er kun i Skriften: altsaa er det Skriften, der er

den objective Canon. Men Skriftens rette Forstaaelse er kun i Aandens Bidnesbyrd: altsaa er det Aandens Bidnesbyrd, der er den objective — nei det er ikke sandt — Aandens Bidnesbyrd er en absolut subjectiv og „indvortes Canon.“

Alt, hvad her siges om „det Objective“, gaaer altsaa tilbage i det aldeles Subjective; thi Aandens Bidnesbyrd er i det Subjective, ikke tildeels i det Subjective og tildeels i det Objective, men ene og alene i det Subjective, absolut i det Subjective. Hvor let er det ikke at see dette, naar man kun vil see. Alle Theologer, Rationalisterne og de Speculative ligesaavel som de Orthodoge, ere jo i Kirken, ville jo være i Kirken, beraabe sig paa Kirken og forsvare Kirken, og det uagtet deres Begreber saavel om Christus, som om Skriften og Kirken, ere saa modsigende og modstridende, som tænkes kan. Skal nu Kirken, — „hiin store Enkelte“! virkelig antages at omslutte, vedkjende og tilegne sig alle disse indbyrdes hinanden forskjættrende og fordømmende Retninger: da er Aandens Bidnesbyrd i „den hellige og almindelige Kirke“ tilvisse ikke blot et alsidigt, men til lige et saa tvetydigt og tvetunget Bidnesbyrd, at Den, der rettelig skal udtyde dette Bidnesbyrd, maa jo have et endnu høiere „Aandens Bidnesbyrd.“

„Og hvad“ — spørger Dr. M. (Dogm. S. 57) — „var Rationalismen Andet, end en stor theologia irregeneratorum, der oversvømmede den protestantiske Christenhed?“ Det objective Spørgsmaal om Forskjellen mellem den sande og falske Theologie, der i Dogmatiken skulde afgjøres videnskabeligt, forvandles altsaa dog umærkeligt til et subjectivt og uvidenskabeligt Spørgsmaal om: hvilke Theologer der ere

„gjenfødte“, og hvilke der ikke ere gjenfødte. See, her have vi det vage, ubestemte subjective Noget, der dog tilsidst skal gjøre Udslaget, naar man har taget Troesobjectet forfængeligt ved at behandle det som et andet ligefrem videnskabeligt Object, og just derved tabt alle objective Skillemærker.

Hvad har nu Forfatteren af dogm. Dplysn. gjort for at belyse dette Punkt? Fremfat (Dplysn. S. 16) den sindrige Bemærkning, at „selv den fattigste rationalistiske Dogmatik“ maa erkjende, at Sandheden har en vis Objectivitet“.., og derhos — skjøndt uden at anføre noget Sted, der er forbigaaget — (Dogm. Dplysn. S. 41) henkastet den Bestyldning, at man „aldeles ikke gaaer ind paa Modstanderens Tankegang“, ikke undersøger „Troesbegrebets Genesis hos den Forfatter, mod hvem man stiler sit Angreb“, men „uden videre antager et andet Troesbegreb som det sande, omgaaes dermed som en fast Forudsætning, der er hævet over al Tvivl“ o. s. v.

b) Betræffende det andet Punkt, overseer Anmeldelsen ingenlunde, at Dr. M. ogsaa vil hævde „det Subjective“, at han kalder Troeserkjendelsen en eksistentiel Erkjendelse, og vil, at „det religiøse Gudsforhold skal betragtes som et Existentialsforhold; men — hinc illæ lacrymæ! just fordi Dr. M. vil beraabe sig paa den eksistentielle Tænkning, just derfor bebrejder „Kritiken“ ham, at han befatter sig med at klare denne Tænkningens Indhold i Speculationens objective Viden; thi den speculative Tænkning er i Princip og Bæsen lige det Modsatte af den eksistentielle. For den eksistentielle Tænkning er det Subjective, det Personlige, det absolut afgjørende; i den speculative Tænkning gaaer Tænkeren ud af sig selv,

taber sig i sin Gjenstand og forholder sig til den saa objectivt og upersonligt, som det vel er muligt.

„Naar Dogmatikeren“ — siger Anmeldelsen, S. 101, — „kommer ind paa det subjective Spor, anerkjender og indskærper han Subjectiviteten paa det Bedste, naar han saa igjen falder over i den speculative Tankegang, hævder han Objectiviteten, den objective Viden, „den theologiske Speculation“ paa det Eftertryffeligeste, og dog ere disse to Retninger ikke blot hinanden aldeles modsatte, men ogsaa aldeles modsigende.“

Dr. M., der til en vis Grad — men ogsaa blot relativt og til en vis Grad — vil have „det Subjective, og ligeledes til en vis Grad — men ogsaa „blot relativt og til en vis Grad“, vil have det Objective, faaer da hverken den objective eller den subjective Afgjorelse, men en neutraliserende Forening, der er — principløs.

Hvad har nu Forfatteren af dogm. Dplysn. gjort for at belyse dette Punkt? Har han nogetsteds forsøgt at tydeliggjøre os, hvorledes en Erkjendelse, der er saa subjectiv, saa inderlig, saa absolut personlig, som en sand Troeserkjendelse nødvendigviis maa være, kan omsættes i Speculationens og Videnskabens objective, upersonlige Form, og endda være Troeserkjendelse? Nei, Hs. Hoiærv. er kommen langt nemmere til sin dogmatiske Dplysning, idet han (S. 42) har gjort opmærksom paa, at det, jeg kalder den eksistentielle Tænkning, vel omtrent maa være „det Samme, hvad han i sin Dogmatik ogsaa har kaldt den eksistentielle Tænkning og med Daub og Mynster kaldt Erkjendelsen i Religionen.“

Saaledes staaer da nu denne Sag. Man har tilladt sig at recensere „den kristelige Dogmatik“, hvis Forord

just i denne Henseende faae saa indbydende ud. Hvad de tvende her omhandlede Recensioner (Mag. Etz og min) angaaer: afviser Dr. Martensen den første, indlader sig — som viist er — ikke paa den sidste, men erklærer reent ud, at Kritiken over hans Dogmatik „endnu ikke egentlig kan siges at være begyndt.“ Man har i disse Recensioner stillet Dr. M. bestemte Theses, efterviist ham i hans Dogmatik bestemte Modsigelser, anført ham bestemte Grunde. Dr. M. erklærer det Hele for et tomt „Formalisterie“ og appellerer til Stoffet.

Men, uagtet Dr. M., trods al sin Bestemthed, som sagt, ikke vil gaae ind paa nogen bestemt Besvarelse af noget bestemt Hovedspørgsmaal, vil han dog ikke destomindre gjøre det „uomstodeligt viist, at man ikke har forstaaet ham, men paa det Vilkaarligste misforstaaet og mistydet hans Tanke.“ — Forhandlingen gaaer altsaa følgende Gang:

Man gjør Dr. M. opmærksom paa, at det i Troeserfjendelsen bliver nødvendigt at holde sig absolut til Troens Princip: Hs. Heiarv. forstaaer det, som om man vilde udgive sig for „absolut i Troen.“

Man gjør Dr. M. opmærksom paa, at man i Vidensskaben absolut maa holde sig til Videns Princip. Hs. Hv. forstaaer det, som om man selv vilde udgive sig for „absolut i Videns.“

Man gjør Dr. M. opmærksom paa, at der er en Uendelighedens Forskjel imellem Troens Interesse og Videns Interesse: Hs. Hv. forstaaer det, som om man talte til ham om en „ligegyldig og interesseløs Videns.“

Man gjør Dr. M. opmærksom paa, hvorledes den Speculation, „han har vedkjendt sig i sin Dogmatik“, oplø-

ser sig ved sin egen indre Modsigelse: Hs. Hv. forstaaer det, som om man aldeles ikke tog Hensyn til „den Speculation“, han har vedkjendt sig i sin Dogmatik.

Man gjør Dr. M. opmærksom paa, at et systematisk Hoved (være sig Philosoph eller Theolog), der vil hævde „den sammenhængende Erkjendelse“ og revse Dem, der maae nøies med „Strotaanker, Aphorismer, Indfald og Glimt“, fremfor Alt maa lægge sig efter at have et Princip og respectere dets Consequenser: Hs. Hv. forstaaer det, som om man herved begik en — „metabasis in aliud genus!“

Man gjør Dr. M. opmærksom paa, at han umulig kan faae Speculationen med, hvis han virkelig indrømmer, at Troens Tænkning er „en eksistentiel Tænkning.“ Hs. Hv. forstaaer det, som om man havde glemt, at ogsaa han i sin Dogmatik indrømmer, at Troens Tænkning er eksistentiel.

Man gjør Dr. M. opmærksom paa, at Troen ganske vist har sin Gjenstand, sit bestemte Object, men at Sandhedserkjendelsen i Troen netop forholder sig til dette Object saaledes, at den subjective Visshed, den subjective Tilegnelse her bliver det ene Afgjørende: Hs. Hv. forstaaer det, som om man talte til ham om en Sandhedserkjendelse, der intet Objectivt havde, og belærer os (Dplysn. S. 16), at „selv den fattigste rationalistiske Dogmatik“ dog maa erkjende, „at Sandheden har en vis Objectivitet.“

Man gjør Dr. M. opmærksom paa, at efterdi Troens Gjenstand nødvendigviis maa svare til Troen og Troeserkjendelsen, saa kan Troens Gjenstand just af denne Grund ikke være en Videns Gjenstand, da Troen som Tro netop er det Modsatte af objectiv Viden: Hs. Hv. forstaaer det

(jfr, Dphlsn. S. 19—22), som om man talte til ham om en Tro, der skulde befinde sig i Strid med sin Gjenstand.

Man gjør endelig Dr. M. opmærksom paa, at Troesgjenstandenes objective Ubegribelighed just bliver og maa blive indlysende for den, der veed, hvad det vil sige, at beskrive Noget, og derhos alvorligt og vedholdende tænker over sin Tro. Dr. M. forstaaer det, som om man nu var bleven fjed af at tænke over sin Tro, og udbryder med Anselmus: „negligentia mihi videtur, ... Ja: negligentia mihi videtur!“ —

Denne er da i Hovedsagen Dr. M's. Forstaaelse af sine „Modstanderes“ Tanker. Ja, hvad skal man sige? Skal en saadan Forstaaelse nu ogsaa være et Tegn paa „Tankens Forløsning“: da seer det — idetmindste for mine Dine — noget broget ud med „Gjenføðelsens Logik.“

Om de Forsøg, Fors. af „dogm. Dpl.“ her og der har gjort paa at forklare og understøtte sit saa „mistydede“ Videnskabsbegreb vil jeg nu fatte mig i al Korthed,

a) Den „dogmatiske Speculation“ kan ikke forsvares ved en Paaberaabelse paa „Aabenbaringsbevidstheden“, thi Aabenbaringens Kjendsgjæringer ere — som vi have seet — kun for Troens eksistentielle Tilegnelse: en speculativ Aabenbaringsbevidsthed er en Modsigelse.

b) Den „dogmatiske Speculation“ kan ikke forsvares ved Henviisning til den „Contemplation“, der findes i Davids Psalmer og i Pauli Breve; at speculere er ikke det Samme, som at synge Psalmer; at omvende Hødninger er ikke det Samme som at speculere over Treenigheden: en videnskabelig Psalmendigter, en speculerende Apostel, er en Modsigelse.

c) Den „dogmatiske Speculation“ kan ikke forsvares ved Henviisning til de gamle Fædre, Tertullian, Augustin, Anselm o. s. v.: de kjære Fædre kunde gjerne være gode Christne, og endda befinde sig i nogen Uklarhed over Forholdet imellem „certitudo experientiae“ og „certitudo speculativa“, ligerviis som ogsaa den kjære Dr. Martensen, der endnu, trods Alt, hvad Aarhundredernes videnskabelige Tankning har oplyst, synes at ville forstene sig i samme Uklarhed, dog desuagtet for sin Person gjerne kan være en god Christen.

d) Den „dogmatiske Speculation“ kan endelig heller ikke forsvares ved Henviisning til Troeslærdommenes indbyrdes Sammenhæng. Kun speculative Sætninger ere i speculativ Sammenhæng. Skulde Sammenhængen imellem Dogmerne være speculativ, da maatte jo hvert enkelt Dogme (altsaa ogsaa Dogmet om den forklarede Christi Allestedsnærværelse) være speculativt; men hermed forholder det sig nu, som vi have seet, anderledes: en speculativ Troesbekjendelse, en speculativ Catechismus, en speculativ Dogmatik ere Modsigelser, som end ikke „Gjensfødelsens Logik“ skal kunne „mediere.“

Dog, som sagt, jeg fatter mig kort, deels fordi jeg nu antager, at idetmindste Stridspunctet maa være synligt for dem, der kunne og ville see, deels ogsaa fordi jeg ikke kan slutte denne Forhandling uden endnu engang at henlede Læserens Opmærksomhed paa Dr. Mø. og min Stilling til „Pseudonymen“ og den Rierkegaardske Litteratur.

Istedetfor at holde sig til min Anmeldelse af „den kristelige Dogmatik“, har da Forf. af dogm. Dpl. foretrukket at holde sig til mit Uddrag d. e. til min Anmeldelse af

„Johannes Climacus.“ — Ved saaledes at slaae tvende saa ueensartede Størrelser, som „Pseudonymen“ og min Ringhed sammen i Eet, har Hs. Hv. uden Tvivl tilfigtet at slaae, som man siger, „tvende Gluer med eet Smæk,“ idet han vistnok har meent at kunne slaae mig i „Pseudonymen“ og saa med det Samme slaae „Pseudonymen“ i mig.

Har nu Dr. M. ramt mig i „Pseudonymen“? — Jeg kan ikke fornemme det. Thi hvad det angaaer, at jeg har talt i min „Mesters Ord“, da kunde jeg jo ikke vel gjøre Andet, naar jeg vilde give et paalideligt „Excerpt“ af hans „Væresætninger.“ Hvad det angaaer, at jeg ikke engang har søgt at forklare Hs. Hv., hvad jeg tænker mig ved „Paradoxet“: da bliver dette kun at forstaae saaledes, at Hs. Hv. ikke engang har forsøgt at gjenne tænke, hvad der udtrykkelig staaer i mine Skrifter. Hvad endelig det angaaer, at jeg af „Letsindighed“ og „dilettantmæssige Ustadighed“ skulde have stiftet Standpunct, blot for at høre blandt de „særdels Interessante“, da maatte det vel først godtgjøres, at mit valgte „Standpunct“ er uholdbart. Det tilfigtede „Smæk“ kan altsaa ikke ramme mig, for det har ramt „Pseudonymen.“

Har da Dr. M. virkelig ramt „Pseudonymen“ i mig? — Jeg vil ikke fornærme Mag. Rierkegaard og gjøre mig latterlig i „Pseudonymernes“ Dine ved at forsvare „Johannes Climacus“ imod Dr. Martensen; jeg vil kun med et Par Ord belyse Dr. Ms Mening om hvad han kalder Pseudonymernes „vidtløstige Litteratur“ ved at henholde mig til de i hans „dogmatiske Dphysninger“ henkastede Ytringer.

Alt i en Række af Aar have nu de pseudonyme Tæn-
ere, den Gne efter den Anden, sættet Opmærksomheden paa

„Snderlighedens“ Opgaver og opbudt al deres Dialektik paa at gjøre det christelige Problem kjendeligt; alt i en Række af Aar har Dr. M., der som Dogmatiker beskjaeftiger sig med det samme Problem, været vidende om, at disse Pseudonymer, skjøndt altfor indadvendte til at yttre sig med nogen endelig Personlighedspolemik, dog alligevel bestandig holdt et vaagent Die med „Speculationen“ og „Systemet“; alt i en Række af Aar har en stille vøgende Opmærksomhed fulgt denne saa forunderlig frastødende og dog saa uendelig tiltrækkende „Litteratur,“ saa at Mange vistnok mange Gange maae have spurgt sig selv: hvad er herved at gjøre? — Under disse Omstændigheder maae vi da være Dr. M. dobbelt Tak skyldige, at han endelig træder op, og ikke blot siger os, hvad herved er at gjøre, men tillige siger os det i en saa „ligefrem Meddelelse.“ Af denne „ligefremme Meddelelse“ maa dog vel Enhver kunne see, at Dr. M. ikke har læst og vist heller ikke agter at læse „Pseudonymernes Skrifter“, at Hs. Sv. ikke kan forstaae disse Skrifter *), „at han ifølge sine

*) Dr. Martensens bestemte Erklæring, at han ikke kan forstaae „Pseudonymerne“, turde dog her muligviis være at tage i en mere bogstavelig Mening, end Hs. Sv. egentlig enfter det. Hvad han saaledes s. Ex. (Dpl. S. 39), vistnok ikke saameget efter Anselms som efter Frederikke Bremers „Forbillede“, forklarer os om Støttehelten, „den Enkelte,“ item de findrige Betragtninger, han her og der anstiller over Troens „Liden-skab“ og Troens „Risiko“, synes virkelig at tyde hen paa, at hans „dogmatiske Genius“ i denne Henseende er lovlig undskyldt. Hvad der her billigviis taler til Dr. Ms. Undskyldning, er da nu ogsaa dette, at Pseudonymerne aldeles ikke tilbyde ham noget fast og tilforlæbeligt *πὸν στῶ*.

De dialektiske Pseudonymer have, som det synes, alle indrettet sig efter „Stadiernes“ Lichtenbergske Motto: „Solche Werke sind Spiegel; wenn ein Affe hinein guckt, kann kein Apostel heraus sehen.“ Et saadant „Standpunkt“ er uregtelig kun lidet „dogmatisk“; men — man saaer at tage det, som det er, da andet *πὸν στῶ* ikke tilbydes.

Studiers Gang" og sin „individuelle Handsretning" just heller ikke onsker at forstaae disse Skrifter, og at altsaa det Hele heller ikke kan have stort at betyde.

Det er et haardt Slag, ja, det er et drabende Slag, det Slag, hvormed Dr. M's. dogmatiske Overlegenhed her har slaaet den kun lidet dogmatiske „Johannes Climacus"; men — det maa jeg tilstaae — uagtet dette Slag, hvad Realiteten angaaer, er et saa haardt Slag, har Dr. M., hvad Formen angaaer, alligevel vidst at „iagttage Grændsen" og føre Slaget med al den Eindighed og tilsyneladende Skaansomhed, der altid klæder den Overlegue.

Dr. M. erklærer jo rigtignok, at han aldeles ingen Brug har for de „Æresætninger", jeg af „Pseudonymen" har villet „meddele" ham, efterdi han paa disse maa anvende det gamle Ord, „at det Sande deri ikke er Nyt, og det Nye ikke Sandt"; men han indrømmer dog tillige, at „Pseudonymen" kan til en vis Grad være at undskylde dermed, at han som „Gymnastiker" og „Humorist" blot har til Hensigt „paa sokratiske Viis at sætte en dybere Skepticisme i Bevægelse (Dplysn. S. 12).“ Den meste Skyld falder altsaa paa mig, der har været saa „letfindig" at tage Humorisstens „Sætninger" for ramme Alvor, og mene, at disse Sætninger kunde (Dplysn. S. 13) bruges til „en ny Erkjendelseslære og en derpaa begrundet Behandling af Theologien.“ — Men, som sagt, denne Skaansomhed mod „Gymnastikeren" ligger alene i Formen. Den dogmatiske Dom lyder saaledes:

Skal Det, „Johannes Climacus" siger om det christelige Problem, forstaaes som en gymnastisk-humoristisk Halvspøg, kan der maaskee gjerne være Noget i det; men dersom hans Hovedsætninger skulle tages for Alvor og gjælde for Sand-

hed: da maa Dr. M. paa det Bestemteste erklære, at „det Sande deri ikke er Nøt, og det Nye ikke Sandt“; og altsaa gaaer det jo dog i Realiteten alligevel ud over Pseudonymen.

Hvad nu min Mening angaaer, siger jeg til alt Dette ganske ligefrem: læs de Kierkegaard'ske Skrifter! Læser, Du, som vil have nogen Dom i denne Sag, hvo Du end er, lærd eller ulærd, læs blot de Kierkegaard'ske Skrifter i al Stilhed uden at forstyrres af Døgnets Surren og Partiernes Strid. Læs disse Skrifter med intellectuel Interesse! prøv hvad Du læser, ved Dig selv alene, og Du skal see, hvor let og spøgende, og dog — hvor alvorlig, de „humoristiske“, Forfattere forene sig om at føre Dig ind i „Problemet“, i Inderlighedens, i Personlighedens, i Evighedens sande Problem, i det Problem, for hvis Skyld det dog alene er værd at leve. Eller: læs disse Skrifter med religiøs-christelig Interesse! frigjør dit Sind fra alle Endelighedens-udadvendte, verdslig-kirkelige Lidenskaber, anvend det Læste paa Dig selv, og Du skal see, med hvilken instinctagtig og dog bevidst Sikkerhed de ellers saa forskjellige Forfattere forstaae at vise Dig det Christelige i Christendommen, og hvilken Mildhed Forsoning og Fred, der dog her oversvæver de mange ellers saa ængstende og dybt forfærdende Tanker. Eller, hvis Du hellere vil det saaledes: læs da disse Skrifter i afgjort polemisk Interesse! Antag, at hvad jeg her har sagt, blot er en taabelig Overdrivelse, udsprungen enten af blind Enthusiasme eller underfundig Smigren for et andet Menneske, hvis Anerkjendelse maaskee til Gjengjæld forventes, om end i ringere Maal; antag, at det Hele ikke er andet end en vilkaarlig trodsende „Gensidighed,“ der paa det Eftertryffeligeste maa

gjendrives; sæt Dig alvorlig for, at Du netop vil være den, der meder med Gjendrivelsen, vælg dine bestemte Puncter, gjør et Udkaſt, - men — læs imidlertid alle de paagjældende Skrifter, „Pseudonymerne“ ligesaa vel som de „opbyggelige Taler“, læs dem grundig (thi, hvis Du ikke læser grundig, kan Du vist heller ikke gjendrive grundig): Du skal see, at det endda just ikke gaaer saa ganske let med Gjendrivelsen; det turde let hændes Dig, at Du ved at gaae ind i den virkelige Sammenhæng her foresandt en Selvkritik, der gjorde dine Indsigelser overflødige, og tilsidst lagde din hele paatænkte Kritik under Beslag.

Alt jeg forøvrigt ikke er i Besiddelse af nogen ligefrem eller authentisk Forklaring af disse Skrifter, er en Selvfølge, da enhver ligefrem Forstaaelse her er gjort dialektisk umulig. Alt Umuligheden af en saadan ligefrem Forstaaelse skulde tjene som Beviis for, at den „indirecte Meddelelse“ er ufuldkommen og af lavere Art end den directe, er imidlertid en feilagtig Mening, der er let at corrigere.

Man har jo rigtignok meent, at „Pseudonymerne“ med deres humoristisk spøgende Form og deres dobbelt reflecterede Kategorier skulde være mindre alvorlige og derfor mindre tilforladelige, end de „opbyggelige Taler“ (f. Ex. „Kjærlighedens Gjerninger“). Det Modsatte er just Tilfældet. Netop ved deres indirecte Meddelelsesform staae disse „Pseudonymer“ just i Alvor paa lige Trin med de opbyggelige Skrifter *). (Ja, ere med al deres Bid og Humor i Grunden langt strengere); ved deres „indirecte Meddelelsesform“ opnaae Pseu-

*) Hvis Meddelelse beendtes, skjøndt i en ganske anden Forstand, er og maa være indirect.

donymerne netop, hvad der er aldeles nødvendigt, naar der skal tales absolut om det Absolute, de opnaae nemlig ved deres Forvandlinger i det Romiske, at afstjære al relativ Raisonneren og standse den ellers ustandselige Discussion.

Hadde f. Ex. „Johannes Climacus“ foredraget sine af mig anmeldte „Væresætninger“ i en reen og ligefrem videnskabelig Form, det vilde være blevet Theologerne en alvorlig Sag, og de vilde da sikkerlig ogsaa have taget det meget alvorlig. Nu derimod, da han har meddeelt disse Væresætninger i Vittighedens og Humorets indirecte Form, nu anseer man ikke Sagen for saa alvorlig. Heri sees en Forvægling af det Høiere og det Lavere.

Med en blot videnskabelig Form vilde „Forfatteren“ aabenbart have bevæget sig i en Cirkel, forsaavidt han, skjøndt polemiserende mod Videnskaben, dog alligevel forblev indenfor Videnskaben, og saaledes forsøgte sig i den Modsigelse at gjøre det Ikke-Videnskabelige videnskabeligt. Med en blot videnskabelig Form vilde „Forfatteren“ have befundet sig i den Modsigelse, at tale ud af Subjectivitetens og Inderlighedens Grund uden dog at tale Subjectivitetens og Inderlighedens Sprog, at sige det „ligefrem“, som dog intet Menneske kan see eller forstaae „ligefrem.“ Naar da en Forfatter, der vil sætte et Princip igjennem og gjøre et Problem kjendeligt, netop bruger den Meddelelsesform, som ifølge Sagens Natur, er den eneste for hans Problem adæquate, skulle vi saa ikke være enige om at indrømme, at Valget af en saadan Form just tyder paa, at denne Forfatter har — Alvor; og, naar det endelig indsees, at Inderlighedens Problem kun lader sig meddele i Inderlighedens Form, og

at denne Form, hvor det gjælder en Position ligeoverfor „Videnskabene“, nødvendigviis maa blive en Form, der, idet den udfolder Subjectivitetens Indhold, tillige sikkrer dette Indhold derved, at enhver Utrring humoristisk ophæver sin umiddelbare objective Gyldighed, for desto stærkere at gjenlyde i Inderligheden selv og hvile i Subjectiviteten: skulle vi saa ikke være enige om at indrømme, at der udtræves langt rigere Aandsgaver og en langt høiere Productivitet for at meddele Inderlighedens Problem i Inderlighedens Sprog, end der behøves for at fremsætte sine Tanker i en ligesvem videnskabelig Form.

Man vil af det her Anførte let kunne see, at jeg be-
tragter den Kierkegaardste Litteratur som noget i sig saa
Giendommeligt, Afsluttet og Enestaaende, at her aldeles ikke
kan være Tanke om, at faae disse Skrifter ad nogen ligesvem
Bei indførte og optagne med i den øvrige Litteratur. Men
deraf følger ingenlunde, at man i „Litteraturen“ skulde have
Lov til at ignorere disse Skrifter eller lade, som om man
ikke havde læst dem. Ivertimod! Enhver, der nuomstunder
vil tale med om Forholdet mellem Troen og Erkjendelsen
(han være Theolog eller Philosoph, Præst eller Læg), skal
viiselig ikke opklare os Meget, hvis han selv befinder sig
i Uklarhed over disse Skrifters „Problem.“

Forsaavidt de Kierkegaardste Skrifter tilhøre Offentlig-
heden, tilhøre de naturligviis ogsaa Litteraturen. Enhver
Forfatter, hvis Opgave berører deres, kan og bør sætte sig
i et aldeles bestemt og utvetydigt Forhold til dem.

Om dette Forhold skal være polemisk afvisende eller vel-
villig anerkjendende, derom spørge Enhver sig selv, uden at
tage Mag. Kierkegaard med paa Raad. Har Mag. Kierke-

gaard saa Noget at indvende, kan han jo sige til, og selv gaae med i Discussionen.

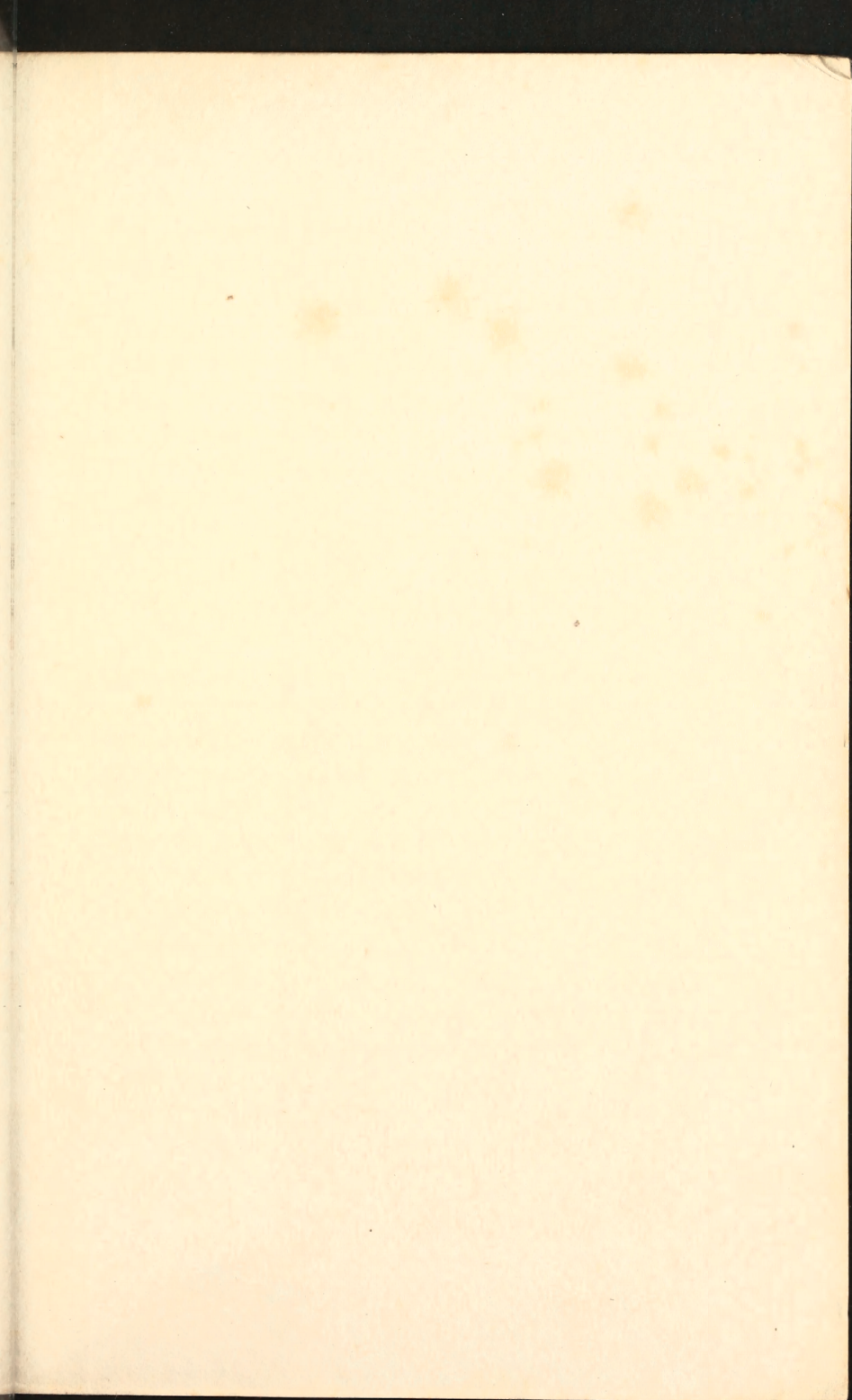
At jeg for min Deel ikke blot har personlig Velwillie for Mag. Kierkegaard men ogsaa stor Høiagtelse for den Mand af hvis Skrifter jeg tydelig nok (om end ikke „ligefrem“) kan see, at hans indre Liv maa være langt mere anstrengt end mit, behøver jeg vel ikke yderligere at forsikre. Men det skulde dog gjøre mig inderlig ondt, om Mag. Kierkegaard (hvad jeg vel maa ansee for utænkeligt) skulde misforstaae disse mine Uttringer, som om jeg herved vilde sætte mig i nogetsomhelst Afhængighedsforhold til hans personlige Individualitet. Mit Forhold til denne Forfatterindividualitet er og maa væsentlig være det samme, som det vilde være, hvis han, istedetfor at leve her i Kjøbenhavn, levede t. Ex. i Rom eller i Philadelphia, eller som, hvis han, istedetfor at være vor „høistærede Samtidige“, antoges at have levet enten med Tertullian eller med Augustinus eller med — Anselmus.

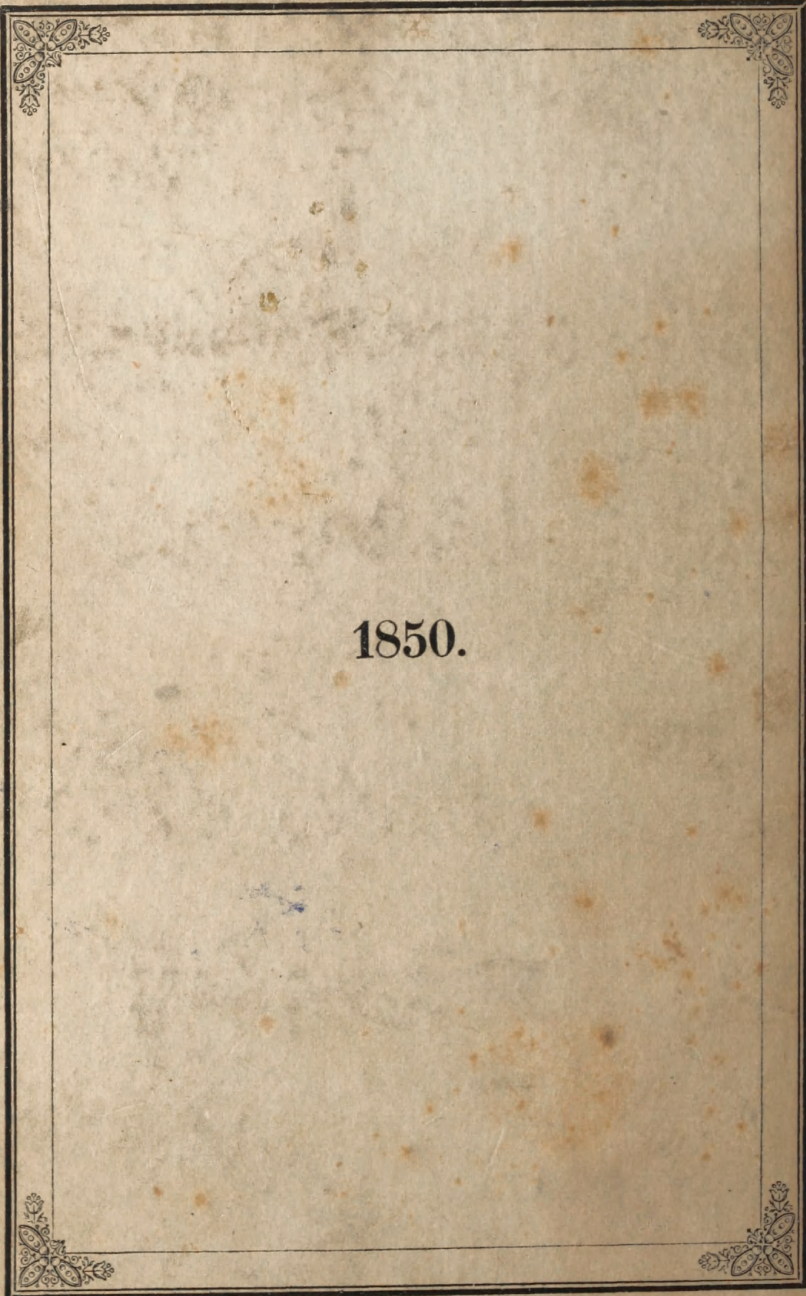
At komme i et usandt Forhold til de Kierkegaardske Skrifter anseer jeg for yderst farligt, forsaavidt jeg altid anseer det for yderst farligt at komme i et usandt Forhold til en Sandhed; at komme i en litterær Polemik med Mag. Kierkegaard anseer jeg derimod i denne Forstand ikke for saa farligt. Lad ham have nok saamegen Kløgt og nok saa glimrende Vaaben; Herregud, vi kunne jo ikke alle være Genier; naar man strider for en Sag, strider man jo ikke for at vise sit Talent: Mag. Kierkegaard er desuden, saavidt jeg veed, netop den eneste Forfatter, der har opbudt, ja jeg kunde sige: offret og ødslet alt sit Talent paa at bevise, at for Erkjendelsen af den høieste Sandhed er Talentet et Lige-

gyldigt. Lad Mag. Kierkegaard paavise, at der er enten Tvetydighed, Uklarhed eller anden Mislighed i den Brug, jeg har gjort af hans Skrifter: kan han overbevise mig, velan, saa tilstaaer jeg mit Feilgreb og takker ham for hans Veiledning; kan han ikke overbevise mig, nu, saa bliver jeg ved Mit, og skulde mene, at jeg i saa Henseende har samme Ret, som enhver Anden.

Altjaa: min Sag er ikke Mag. Kierkegaards Sag. Mag. Kierkegaards Sag er udenfor al Discussion, ideelt befæstet i det Inderlighedens Middelpunkt, hvorom det Religiøse bevæger sig. Min Sag er i Discussionen, udadvendt mod det Grændsestjæl, hvor Theologie og Philosophie strides om Viden og Ikke-Viden.

Da jeg udgav mit første Skrift: „Evangelietroen og den moderne Bevidsthed“, meente jeg at kunne føre min Sag imod Theologien, uden at berøre Nogen af vore Theologer personlig. Dr. Martensens Holdning i Forordet til hans Dogmatik opfordrede mig til at anmelde denne Bog i en saadan Tone, at hans fornemme Tvetydighed nødvendigviis maatte briste. Imidlertid har den ene Theolog følt sig fornærmet efter den Anden; men, skøndt jeg i mit andet Skrift: „Evangelietroen og Theologien,“ har gjort udførligt Rede for min Opfattelse af Christendommens Forhold til Videnskaben, har dog ingen Theolog endnu forsøgt enten at omstøde mine „Sætninger“ eller overhovedet at sætte sig „videnskabelig“ ind i Sagen.

1850.